

יום ראשון

יכין בקריאת ששה פסוקים אלו, שהם כנגד 11 דמילוי יו"ד דשם ב"ן, להשאיר בו הארה מתוספת נשמה משבת שעברה:

איסור זר באכילת קדשים, ואיזה מום פוסל את הבהמה להקרבה.

המשך הפרשה עוסק בכל דיני המועדות ומצוותיהם. הפרשה מסיימת בבן הישראלית שבירך את ה' וסקלוהו, ובדיני המכה חבירו והמיתו, או אם הזיק לו או לממונו.

ביאור המקרא

דיני טומאת כהנים

בא (א) ויאמר ה' אל משה, אמר אל [צוה את] הכהנים בני אהרן, שיפרשו מהטומאה, ואמרת אליהם [וכן תאמר להם], לנפש לא יטמא - לא יטמא אחד מכם באדם שמת בעמיו [מעם ישראל]:

(ב) פי אם [אלא רק] לשאר בשרו הקרב [שקרובה] אליו, כלומר לאשתו, ולאמו ולאביו, ולבנו ולבתו ולאחיו, יטמא להם במותם:

פרשת אמור

לאחר שבפרשה קודמת הוזהרו כל ישראל ובכללם הכהנים להיות קדושים, מזהיר הכתוב בפרשה זו ביחוד את הכהנים להישמר מדברים נוספים, וכותב את דיניהם, מצוותיהם וקדושתם, למי מותרים להיטמאות, ולמי מותרים להינשא, דיני כהן גדול, ודיני כהן בעל מום וטמא,

רש"י

בא (א) אמור אל הכהנים. אמור, ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים (יבמות קיד.). בני אהרן. יכול חללים, תלמוד לומר הכהנים (מ"ס): בני אהרן. אף בעלי מומין צמשמע (ספ.): בני אהרן. ולא צנוט חסרן (סוטה כג: מ"ס): לא יטמא בעמיו. צעור שהמת צמון עמיו, ילא מת מנוה (מ"ס): כי אם לשאריו. אין שאריו חלל אשמו (יבמות 5: מ"ס):

בא א ויאמר יהוה אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו: ואמר יי למשה אימר לכהניא בני אהרן ותימר להון על מית לא יסתאב בעמיה: ב פי אם לשאריו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו: אליהן לקריביה דקריב ליה

ביאור רש"י

הגדולים מוזהרים על הקטנים

בני אהרן. לא אמר 'בית אהרן', ללמדנו שדווקא בני אהרן מוזהרים שלא להיטמא למת ולא צנוט אהרן (סוטה כג: תר"ס).

מצוה להיטמא למת מצוה

לא יטמא בעמיו. תיבת 'בעמיו' מיותרת שהיה לו לומר 'לא יטמא', אלא באה להשמיענו שרק בעוד שהמת בתוך עמיו - שיש מי שיתעסק בקבורתו, אסור לכהן להיטמא לו, יצא מכלל זה מת מצוה [מת שאין לו קוברים], שאם מצאו כהן, מצוה עליו להיטמא לו ולעסוק בקבורתו (תר"ס).

'שאריו' - אשתו

(ב) פי אם לשאריו. תיבת 'שאריו' מורה על הקרובים באופן כללי, וכיון שהולך ומונה את כל הקרובים [לאמו ולאביו וגו'], לא היה לו לומר אלא 'כי אם לאמו ולאביו וגו', אלא בא לרבות את אשתו, שאין 'שאריו' האמור כאן אלא אשתו (יבמות 5: תר"ס).

בא (א) אמר אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אליהם. כפל הכתוב בלשונו ואמר אמר אל הכהנים, ושוב ואמרת אליהם, לפי שבא להזהיר את הכהנים הגדולים [החייבים במצוות] אף על טומאת הכהנים הקטנים - שכשם שמוזהרים לשמור את עצמם מטומאה, כך מוזהרים שלא לסייע לבניהם הקטנים להיטמא (יבמות קיד.).

חללים אינם מוזהרים מלהיטמא

בני אהרן. יבוא [שמא] תאמר שכל בני אהרן מוזהרים מלהיטמא למת, ואף החללים - כהנים הנולדים מביאות האסורות לכהנים [כגון כהן שנשא גרושה], תלמוד לומר [לכך אמר הכתוב] 'הכהנים', כלומר הראויים לכהונה ועבודה, ולמעט חללים שהם פסולים לכהונה (תר"ס).

בעלי מומין מוזהרים מלהיטמא

בני אהרן. כיון שאמר 'הכהנים' למה אמר שוב 'בני אהרן', אלא ללמדנו שאף כהנים שהם בעלי מומין הרי הם בפי' שמי - בכלל אזהרה זו שלא להיטמא למת (שם).

(ג) וְלֹא־חָתָו הַבְּתוּלָה הַקְּרוּבָה אֵלָיו, אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה [-שלא נישאה] לְאִישׁ, לָּהּ יִטְמָא הַכֹּהֵן בְּמִוְתָּהּ:

(ד) לֹא יִטְמָא בַּעַל כֹּהֵן לַאֲשֶׁתוֹ הַנִּמְצָאָה בְּעַמּוּיוֹ [-בתוך עם ישראל, ויש אחרים שיכולים לקוברנה], לְהַחֲלוֹ - אִם אֲשֶׁתוֹ פְּסוּלָה וְהוּא מִתְחַלֵּל מִקְדוּשָׁתָהּ כִּהְיוֹתוֹ בְּזִמְנָהּ שֶׁהִיא עֲמוּ:

דיני קדושת כהנים
הכתוב מפרט מצוות נוספות המוטלות על הכהנים מפני קדושתם, ומזהיר את ישראל לנהוג בכהנים קדושה.

(ה) לֹא יִקְרָחוּ [-ימרטו]

לְאִמִּיהָ וּלְאָבוּהִי וּלְבָרִיהָ וּלְבָרְתִּיהָ וּלְאָחִיהִי: ג וְלֹא־חָתָו הַבְּתוּלָה הַקְּרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָּהּ יִטְמָא: וּלְאָחִיתִיהָ בְּתוּלָתָהּ דְּקָרִיבָא לִיהָ דְּלֹא הָיְתָה לְגִבּוֹר לָּהּ יִסְתָּאֵב: ד לֹא יִטְמָא בַּעַל בְּעַמּוּיוֹ לְהַחֲלוֹ: לֹא יִסְתָּאֵב רַבָּא בְּעַמִּיהָ לְאָחִיתִיהָ: ה לֹא־יִקְרָחוּ

(ג) הקרובה. לרבות את הארוסה (יבמות ס. מ"ו): אשר לא היתה לאיש. למשכב: לה יטמא מלוה (יבמות ק. מ"ב): (ד) לא יטמא בעל בעמיו בעודה עמו (יבמות ט. מ"ב).

וכן פשוטו של מקרא, לא יטמא בעל נשואו, שיש לה קורבין, שאינה מת מלוה, ובאזהרה שאם אמרתי, בזהותו שהוא להחלל, להחלל הוא מכהונתו: (ה) לא יקרחו קרחה. על מת. והלא אף ישראל הזהירו על כך, אלא לפי שנאמר בישראל (דברים יד א) בְּיָמֶיכֶם, יכול לא יהא חייב על כל הראש, תלמוד לומר נראה, וילמדו ישראל

מכהנים בגזירה שוה, נאמר כאן קרחה, ונאמר להלן בישראל קרחה, מה כאן כל הראש, אף להלן כל הראש נמשמע, כל מקום שיקרא נראה, ומה להלן על מת, אף כאן על מת (מכות כ. מ"ב):

ביאור רש"י

שאר [-אשה] אֲמִיתִי זאת, לא אמרתי אלא בְּאִוְתִי שֶׁהוּא לְהַחֲלוֹ, כלומר, אשה הגורמת לו לְהַחֲלוֹ הוּא מִבְּתוּלָתוֹ, אבל ב'שאר' שאינו 'להחלל', אפילו יש לה קורבנים, מצוה עליו להיטמא לה.

איסור קרחה כפול לאסור בכל הראש ודווקא על המת (ח) לֹא יִקְרָחוּ קְרָחָה. איסור זה נאמר רק כשעושה זאת מתוך צער עַל מַתָּה. וְלִמָּה הוּצֵר הַזֶּהוֹדֵר על כך הִלָּל אֶת יִשְׂרָאֵל הַזֶּהוֹדֵר עַל כֵּן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד א) וְלֹא תִשְׁמֹו קְרָחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַתָּה, וְכָל שֶׁכֵּן כֹּהֲנִים שְׂרִיבָה לָהֶם הַכְּתוּב מִצְוֹת יִתְרוֹת שֶׁהֵם מוֹזְהִרִים עַל כֵּן. אֲחֵיכֶם לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל בְּיָמֵינוּ שֶׁהֵם מוֹזְהִרִים עַל כֵּן. מִלִּי הַיְיָ לִמָּד לִמָּד שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֵיב אֵלָּא כְּשִׁקְרָח בְּמָקוֹם זֶה, אֲבָל עַל כֵּן הִמְקוּמוֹת שֶׁבְּרָאשׁ לֹא יֵהָא חֵיב, תִּלְמוֹד לְמָדָר כֵּן בְּכֹהֲנִים לֹא יִקְרָחוּ קְרָחָה בְּרָאשֵׁי, הֵרִי שֶׁהָאִסוּר שׁוֹה בְּכָל הָרָאשׁ, וְיִלְמְדוּ יִשְׂרָאֵל מִכֹּהֲנִים בְּגִזְרָתָהּ שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִים בְּכָל הָרָאשׁ וְלֹא רֵק בֵּין הָעֵינִים. נִלְמָד כֵּן לֹא יִקְרָחוּ קְרָחָה, וְנִלְמָד לְהַחֲלוֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא תִשְׁמֹו קְרָחָה, מִדָּה כֵּן - הָאִסוּר הָאֲמֹר בְּכֹהֲנִים, הֵרִי הוּא בְּכָל הָרָאשׁ שֶׁכֵּן אֲמַר 'בְּרָאשֵׁי', אֶת הָאֲמֹר לְהַחֲלוֹ בִּישְׂרָאֵל כֵּן הָרָאשׁ בְּמִשְׁמַנֵּי, וְכֵן מִקוֹם שֶׁיִּקְרָח בְּרָאשׁ הֵרִי הוּא חֵיב כִּמוּ בֵּין הָעֵינִים, וְכִמוּ כֵן יִלְמְדוּ [בְּאִוְתָהּ גִּזְרָתָהּ שׁוֹה] גַּם הַכֹּהֲנִים מִישְׂרָאֵל, מִדָּה לְהַחֲלוֹ - הָאִסוּר הָאֲמֹר בִּישְׂרָאֵל, אֵין הָאִסוּר אֵלָּא כְּשִׁקְרָח עַל מַתָּה כִּמוּ שֶׁמִּשְׁמַנֵּי שֶׁם 'לְמַתָּה', אֶת כֵּן הָאֲמֹר בְּכֹהֲנִים אֵינוֹ אֲסוּר אֵלָּא כְּשִׁקְרָח עַל מַתָּה (מכות כ. מ"ב).

מייטמא לאחותו הארוסה

(ג) הַקְּרוּבָה. תיבת 'הקרובה' מיותרת שהרי ודאי שאחותו קרובה אליו, אלא בא לְבָרִיהָ אֵת אחותו הַקְּרוּבָה [-אשה שהתקדשה לבעלה ועדיין לא נישאה לו] שאף היא נחשבת בכלל 'לא היתה לאיש' [האמור בהמשך הכתוב], ומייטמא לה (יבמות ט. מ"ב).

אינו מייטמא לאחותו הנשואה

אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ. אין לפרש 'לא היתה' מלשון הויית קידושין והיינו שלא התקדשה לאיש, שהרי כבר ריבה הכתוב לעיל שמותר לו להיטמא לארוסה אף שהיא מקודשת לאיש, אלא כוונתו אשר לא היתה לְאִישׁ הַיְיָ מִשְׁכָּב, והיינו שלא נישאה.

מצוה להיטמא לקרובים

לָּהּ יִטְמָא. חזר הכתוב לומר 'לה יטמא' אף שהוא מיותר, להשמיענו שְׂמִינָהּ על כהן הדיוט להיטמא לקרוביו (יבמות ק. מ"ב).

אסור להיטמא לאשתו הפסולה

(ד) לֹא יִטְמָא בַּעַל בְּעַמּוּיוֹ לְהַחֲלוֹ. מפסוק זה דרשו שֶׁלֹּא יִטְמָא כֹּהֵן לְאִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה [כגון שנשא גרושה או חלוצה] שֶׁהוּא מִחֲלָלָהּ בָּהּ [-על ידה] שאינו יכול לעבוד עבודה בְּעוֹדָה עֲמוּ (יבמות ז. מ"ב). וְכֵן [-וכן] יש לפרש פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל פִּי דְרָשָׁה זֹה, לֹא יִטְמָא בַּעַל בְּשִׂאָרָו [-לקבור את אשתו], והיינו דווקא בְּעוֹד שֶׁהִיא בְּתוּלָה עֲמוּ, כלומר, שֶׁיֵּשׁ לָּהּ אֲנָשִׁים שֶׁמִּתְעַסְקִים וּקוֹבְרִין אוֹתָהּ, שֶׁאֵינָה מֵת מִצָּדָה, אֲבָל אֵין לָהּ קוֹבְרִים וְהִיא מֵת מִצָּדָה, עַלֵּי לְהִיטְמָא לָהּ כְּשֶׁאֵר מִתִּי מִצָּדָה, וּבְאִיזָה

הכהנים קָרְחָה [-מריטה] בְּרֹאשָׁם [-מהשער שבראשם] על מת, וּפָאָת [-ואת השערות שבסוף] זָקָנָם [-לְחֵימָם] לֹא יִגְלָחוּ בתער, וּבְבִשְׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָת [-שריטה] על מת:

(ו) קְדָשִׁים [-מופרשים] יִהְיוּ הַכֹּהֲנִים לֹא־לְהִיָּהֶם [-לפני אלהיהם], וגם אם אינם רוצים, בית דין יכריחום להיות קדושים, וְלֹא יִחַצְצוּ את שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם בהתנהגות שלא בקדושה, כִּי [-שהרי] אֵת אֲשֵׁי - קרבנות הקרבים במדורות אש לשם ה', הַנִּקְרָאִים לָחֶם - המאכל של אֱלֹהֵיהֶם הֵם מְקַרְבִּים, וְהֵיוּ קֹדֶשׁ [-ולכן יהיו קדושים]:

קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפָאָת זָקָנָם לֹא יִגְלָחוּ וּבְבִשְׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָת: לֹא יִמְרְטוּן מְרַט בְּרִישִׁיהוֹן וּפָאָתָא דְדִקְנָהוֹן לֹא יִגְלָחוֹן וּבְבִשְׂרָהוֹן לֹא יִחַצְצוֹן חֲבוּל: וְקְדָשִׁים יִהְיוּ לֹא־לְהִיָּהֶם וְלֹא יִחַצְצוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אֲשֵׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מְקַרְבִּים וְהֵיוּ קֹדֶשׁ:

קְדִישִׁין יֵהוּן קָדָם אֱלֹהֵהוֹן וְלֹא יִחַלוּן שְׂמָא דְאֱלֹהֵהוֹן אַרִי ית קוּרְבָנָא דִּי קוּרְבַן אֱלֹהֵהוֹן אִינוּן מְקַרְבִּין וִיהוּן קְדִישִׁין:

ביאור רש"י

(לעיל יט כח), לְפִי שֵׁם נֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׂרְטָה לְנַפְשׁ לֹא תִתְּנָה בלשון יחיד, וּבְכֹלֹה הִייתִי לומר שאף אם שְׂרָט חֲמִשׁ שְׂרִיטוֹת נחשב מעשהו לשרט אחד וְלֹא יִהְיֶה חֲזָב מַלְקוֹת אֶחָד פֶּעַם אֶחָד, תִּלְמֹד לומר בכהנים לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָת, ומכפילות התיבות למדנו לְחֵיב מַלְקוֹת עַל כֹּל שְׂרִיטָה וְשְׂרִיטָה בנפרד, שְׁכֵן תִּבְּהָ זֶה [-שרטת] יִתְּרָה הִיא לְדִרְשׁ, שְׁהִיָּה לֹא לְכַתֵּב לֹא יִשְׂרְטוּ בלבד וְאִנִּי יוֹדֵעַ שְׁהִיא 'שְׂרָטָת', ולמה הוסיף לומר עוד 'שרטת', אלא ללמדנו שכל שריטה ושריטה מחייבת בפני עצמה (תוי"כ, ראה מכות כ:).

לקדש הכהנים בעל כרחם

(1) קְדָשִׁים יִהְיוּ. אין זה ציווי לכהנים שיהיו קדושים ולא יטמאו למת, שהרי כבר נאמר (פסוק א) 'לנפש לא יטמא' וגו', אלא הוא ציווי לבית דין שאם רצו הכהנים להיטמא ולחלל קדושתם, עַל פְּרָחָם יִקְדִּישוּם בֵּית דִּין יכפום בְּכֶד (תר"כ).

וּפָאָת זָקָנָם לֹא יִגְלָחוּ. לפי שנאמר בִּישְׂרָאֵל (לעיל יט כח) לֹא תִתְּנָה, יכול לקטו צמלקט ורהיטני יהא חייב, לכן נאמר לֹא יִגְלָחוּ, שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש צו השחתה, וזהו תער (מכות כא:).

ובבשרם לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָת. לפי שנאמר בִּישְׂרָאֵל (לעיל יט כח) וְשָׂרְטָה לְנַפְשׁ לֹא תִתְּנָה, יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת, תלמוד לומר לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָת, לחייב על כל שריטה ושריטה, שמיצה זו יתירה היא לדרוש, שהיה לו לכחזר לֹא יִשְׂרְטוּ ואני יודע שהיא 'שרטת' (תוי"כ, ראה מכות כ:). (1) קְדוּשִׁים יִהְיוּ. על כרחם יקדשו ציט דין צכ (תוי"כ):

איסור השחתת הזקן בכלי שהדרך לגלח בו

וּפָאָת זָקָנָם לֹא יִגְלָחוּ. השמיענו הכתוב דין זה פעם נוספת, אף שכבר נאמר בכל ישראל (לעיל יט כח) וְלֹא תִשְׁחִית את פאת זקנך, לְפִי שֵׁם נֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל נקט הלשון 'לֹא תִשְׁחִית' [שמשמע בכל אופן של השחתה], וּבְכֹלֹה הִייתי לומר שגם אם קָטַט בְּמַלְקָט [-כלי שמלקטים בו שערות] וְהִיטְמָה [-כלי של גגרים שמחליקים בו העין] שאין הדרך לגלח בהם, הרי הוא בכלל 'לא תשחית' וְהִיא חֲזָב, לְכֶד נֶאֱמַר כאן בלשון לֹא יִגְלָחוּ, לומר שְׂאִינוּ חֲזָב אֶחָד עַל דְּבַר הַקְּרוֹי גִּלּוּחַ - שהדרך לגלח בו, וְדוּקָא בגילוח שֵׁשׁ בֹּ הַשְׁחָתָה [-חיתוך השערות בעיקרן] שכן נאמר בִּישְׂרָאֵל 'לא תשחית', וְזֶהוּ תִעָר [-סכין גילוח] שהדרך לגלח בו ומשחית את עיקר ושוור השיער (מכות כא:).

חייב על כל שריטה ושריטה

ובבשרם לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָת. חזר הכתוב להשמיענו איסור זה, אף שכבר הזהיר על כך לכל ישראל

שיבנה לעתיד לבוא. בזאת הובטח אפוא לעם ישראל שלא תאבד תקוותו ובבוא העת ישוב אל ארצו וישב בה לבטח, וכבוד הבית השלישי ותפארתו יעלו על קודמיו. לאחר שתיאר בנבואתו את צורת בנין הבית לכל פרטיו,

יחזקאל הנביא, שחי ופעל בתקופת חורבן בית המקדש הראשון, ראה את עמו בסבלו ובעניו. כדי לנחם את בית ישראל, הנתון תחת רשתתו של נבוכדנצר מלך בבל, הראוהו במחזה הנבואה את בנין בית המקדש השלישי

מתנבא הוא על הכהנים שימשו בו בעתיד, ומפרט באריכות דינים רבים מדיני הכהונה שישובו הכהנים וינהגו בהם בעמוד בית ה' על תילו, בבוא עת גאולת ישראל.

הכהנים ששמרו דרך ה' ישרתוהו לעתיד לבוא

(טו) והכהנים הלויים. משצט לוי: בני צדוק. לפי שהיה כהן גדול ששימש ראשון במקדש צימי שלמה (ראה דה"א א' כט כב), נקראו על שמו: בתעוה. קנאישאר"ר זלע"ז: (יז) אל שערי החצר הפנימית. לפני ולפנים, ציוס הכפורים (ראה ויקרא פרק טו): ולא יעלה עליהם צמר. תכלת שהיה צמעיל וצאצנט (שמות לו כב, כט, וראה יצמות ד:), לא ילצטנו ציוס הכפורים בעבודת פנים (ראה ויקרא טו ד): וביתה. ולפנים:

והכהנים הלויים בני צדוק אשר שמרו את-מִשְׁמַרְתִּי מִקְדְּשִׁי בַתְּעוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵעַלִּי הִמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתָּנִי וְעָמְדוּ לִפְנֵי לְהִקְרִיב לִי חֶלֶב וְדָם נֶאֱמָר אֲדֹנָי יְהוֹה: וְכִהְיֶינָא לְוָאֵי בְנֵי צִדּוּק דִּי נְטָרוּ יַת מְטָרַת מִקְדָּשִׁי בְּמִטְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּתַר פּוֹלְחָנִי אֲנוּן יִתְקַרְבוּן לְפּוֹלְחָנִי לְשִׁמְשָׁא קְדָמִי וְיִשְׁמְשׁוּן עַל מִדְּבַחִי לְקַרְבָּא קְדָמִי תָּרַב וְדָם נִכְסַת קוּדְשִׁין אָמַר יְיָ אֱלֹהִים: הִמָּה יָבֹאוּ אֶל-מִקְדָּשִׁי וְהִמָּה יִקְרְבוּ אֶל-שְׁלֹחָנִי לְשִׁרְתָּנִי וְשָׁמְרוּ אֶת-מִשְׁמַרְתִּי: אֲנוּן יַעֲלוּן לְמִקְדָּשִׁי וְאֲנוּן יִתְקַרְבוּן לְפָתוּרֵי לֶחֶם אֲפִיָּא לְשִׁמְשָׁא קְדָמִי וְיִטְרוּן יַת מְטָרַת מִימְרֵי: וְהִיָּה בְּבֹאֵם אֶל-שְׁעָרֵי הַחֲצֵר הַפְּנִימִית בְּגָדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא-יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֹמֶר בְּשִׂרְתָּם בְּשְׁעָרֵי הַחֲצֵר הַפְּנִימִית וּבֵיתָה: וְהִי

(טו) ה' אומר ליחזקאל בנבואתו: מאסתי בכהנים ערלי הלב והבשר אשר כיהנו בסוף ימי הבית הראשון, וכאשר יבנה הבית לעתיד לבוא לא יקרבו המה לשרתני, וְהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הֵם מִשְׁבֹּט הַלְוִיִּם שֶׁהֵם בְּנֵי צִדּוּק - מִזְרְעוֹ שֶׁל צִדּוּק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי בַעֲשׂוֹתָם אֶת עֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ כְּרֹאוֹי, וְלֹא עֲזָבוּהָ בַתְּעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַלִּי כִשְׁפָנָה הָעַם לַעֲבוֹדַת אֱלֹהִים, הִמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתָּנִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, וְעָמְדוּ לִפְנֵי לְהִקְרִיב לִי אֶת חֶלֶב הָאִמּוֹרִים לְהַקְטִירָם, וְדָם לְזִרְיקָה, נֶאֱמָר אֲדֹנָי אֱלֹהִים - הַנֹּאמֵן לְקִיִּים דְּבָרוֹ:

(טז) הִמָּה יָבֹאוּ אֶל מִקְדָּשִׁי לַעֲבֹדוּ בַעֲבוֹדַת הַקְּרִבְנוֹת, וְהִמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתָּנִי בְּסִידוֹר לֶחֶם הַפָּנִים שְׁעָלָיו, וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי כֹכֵל דְּבַר עֲבוֹדָה הַמוֹטֶלֶת עֲלֵיהֶם, כִּי הֵם לֹא נִטְשׁוּ מֵעוֹלָם אֶת עֲבוֹדַת הַמָּקוֹם:

דיני בגדי הכהונה

(יז) הכתוב מסדר את דיני הכהנים והכהונה: וְהִיָּה בְּבֹאֵם אֶל שְׁעָרֵי הַחֲצֵר הַפְּנִימִית - כְּשִׁיבֹאוּ הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים לַעֲבֹד אֶת עֲבוֹדָתָם בְּשַׁעֲרֵי הַהִיכָל, בְּגָדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ, שֶׁהֵם בְּגָדֵי הַלְבָן, וְלֹא יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֹמֶר - שֶׁאֵין בְּגָדֵי כְהוֹנָה שִׁישׁ בָּהֶם צֹמֶר, בְּשִׂרְתָּם בְּשְׁעָרֵי הַחֲצֵר הַפְּנִימִית וּבֵיתָה - בְּשַׁעֲרֵי הַהִיכָל וּלְפָנִים מֵהֶם:

ביאור רש"י

הקדשים לפני ולפנים, ביום הכפורים (ראה ויקרא פרק טו): ולא יעלה עליהם צמר. צמר הצבוע תכלת שהיה שזור במעיל ובאבנט (שמות לו כב, כט, וראה יצמות ד:), לא ילבשנו הכהן הגדול ביום הכפורים בעבודת פנים (ראה ויקרא טו ד):

(טו) והכהנים הלויים. הכהנים שהיו משבט לוי: בני צדוק. הכוונה לכלל הכהנים הגדולים שישרתו לעתיד, ונזכרו בכתוב 'בני צדוק' לפי שהוא היה כהן גדול ששימש ראשון במקדש בימי שלמה (ראה דה"א א' כט כב), ולכן נקראו כל הכהנים על שמו: בתעוה. קנאישאר"ר זלע"ז:

(יז) אל שערי החצר הפנימית. אל בית קודש וביתה. ולפנים:

(יח) פארי. קאפיילא"ש זלע"ו: לא יחגרו ביזע. שנינו צברייתא (זכריה יח), אין חוגרין במקום שמויעין, לא למעלה מאזליהם ולא למטה ממתיהם שהוא מקום זיעה, אגלאשוויר"א זלע"ו. לשון אחר, אסרה התורה לכהנים מלבושי הזמר, כי הזמר מזיע הגוף ומזיע את הצער. (ספרים אחרים חינו): (יט) אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה. לפי שהיה מדבר צהיכל לפני ולפנים וקראם חצר הפנימית (פסוק יח), ואכלס יש לו לקרות עזרת ישראל 'חצר החיצונה', לכן הוטרך לכפול שתי פעמים לומר שעל עזרת נשים הוא אומר, מקום שכל ישראל נכנסין (ראה כלים פ"א מ"ח): והניחו אותם בלשכות הקודש. כמו שאמר משה רבינו עליו השלום ופשט את חגביו בגדי הקדש לזכר וגו' והניחם שם (ויקרא טו כג): ולא יקדשו את העם. תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון, כלומר לא יגעו אל העם צנגיהם הקדושים, שאין בגדי חול טהורין אלל בגדי הקודש (תגינה יח):

(יט) וכאשר יסיימו את עבודתם בהיכל, ובצאתם ממנו אל החצר הניצונה יעשו את מה שאצווה אותם להלך. וקודם לכן אפרש כי באמרי אל החצר הניצונה, כוונתי כאשר יצאו אל עזרת ישראל שבה עומד העם, וזאת אשר יעשו: יפשו את חגביהם אשר היתה משרתם בהם בפנים, והניחו אותם בלשכת הקדש הנמצאות בצידי העזרה, ולבשו בגדים אחרים בגדי חול, ולא יקדשו את העם בבגדיהם - וזאת כדי שלא יגעו בעם בבגדיהם המקודשים, ויטמאו הבגדים:

בהם והניחו אותם בלשכת הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא יקדשו את העם בבגדיהם: ובמפקהון מדרתא דקודשא לדרתא ברייתא לאתערבא עם עמא

ביאור רש"י

החצר החיצונה, לפרש ולומר שעל עזרת נשים הוא אומר, שהוא מקום שאל ישראל נכנסין (ראה כלים פ"א מ"ח): והניחו אותם בלשכת הקדש. בצאתם מן העזרה יפשו את בגדי הקדש ויניחוהו בלשכות הקודש כמו שאמר משה רבינו עליו השלום בסדר עבודת יום הכפורים 'ופשט את בגדי הקדש הקדש לזכר וגו' והניחם שם' (ויקרא טו כג): ולא יקדשו את העם. תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון - לא יתערבו עם העם במלבושיהם, כלומר לא יגעו אל העם בבגדיהם הקדושים, מפני שאין בגדי חל טהורין אלל בגדי הקדש מפני שאינם שמורים בטהרה (תגינה יח):

(יח) פארי. קאפיילא"ש זלע"ו - [כובעים]: לא יחגרו ביזע. שנינו צברייתא (זכריה יח): אין הכהנים חוגרין את האבנט במקום שנכפל הכשר ופזיעין שם, לא למעלה מאזליהם - ממרפק היד ולא למטה ממתיהם מפני שהוא מקום זיעה, אגלאשוויר"א זלע"ו, אלא חוגרים אותו כנגד אצילי ידיהם. לשון אחר, אסרה התורה לכהנים מלבושי הזמר, כי הזמר מזיע הגוף ומזיע את הצער. (ספרים אחרים חינו): (יט) אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה. לפי שעד עתה היה מדרג על העבודה הנעשית בהיכל לפני ולפנים בקודש הקדשים וקראם 'חצר הפנימית' (פסוק יח), ואצלם יש לו לקרות לעזרת ישראל 'חצר החיצונה', לכן הטרך לכפול שתי פעמים 'אל

ביאור המקרא

נביאים

רש"י

עוד מחוקי הכהנים

(ב) ועוד מדיני הכהנים: וְרֹאשֶׁם לֹא יִגְלָחוּ, שלא יגלחו את שער ראשם בכל עת, וּפָרַע לֹא יִשְׁלָחוּ - וגם לא יגדלו את שערם יתר על המידה, רק כְּפֶסֶם יִכְסְמוּ אֶת רֹאשֵׁיהֶם - דהיינו, שיגלחוהו במדה שווה, אחת לשלשים יום:

(כ) וּרֹאשֶׁם לֹא יִגְלָחוּ. להעביר את כל השיער: וּפָרַע לֹא יִשְׁלָחוּ. גידול שיער לא ירצו (ראה סנהדרין כג:). כְּפֶסֶם יִכְסְמוּ. ככוסמת הזו, שקדורין צנזלות ראשו של זה צלד עיקרו של זה (ראה שם), כך שמעתי משמו של רבי מנחם זכר נדיק לצרכה. ויתכן לפרשו לשון מדת דבר השוה, לא גזיזת ראש ולא גידול שיער אלא צמדה שוה, אמולי"ר בלע"ז:

יִשְׁלָחוּ ית לבושיהון די אַנְוֹן מְשֻׁמֵּשִׁין בְּהוֹן וְיִתְּנוּ יִתְּהוֹן בְּלִשְׁבֹּת קוֹדֶשָׁא וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשֵׁין אוֹחֲרָנִין וְלֹא יִתְעַרְבוּן עִם עָמָא בְּלְבוּשֵׁיהוֹן: כ וּרֹאשֶׁם לֹא יִגְלָחוּ וּפָרַע לֹא יִשְׁלָחוּ כְּפֶסֶם יִכְסְמוּ אֶת־רֹאשֵׁיהֶם: וְרִישֵׁיהוֹן לֹא יִגְלָחוּ וּפָרַע לֹא יִרְבוּן סִפְרָא יִסְפְּרוּן ית שְׁעֵר רִישֵׁיהוֹן:

ביאור רש"י

[מן דגן], שְׁסֻדְרִין גרגיריה בְּשִׁבְלֵת, רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצֹד עָקְרוּ שֶׁל זֶה (ראה שם), בְּדָ שְׁמַעְתִּי מִשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מְנַחֵם זָכַר צְדִיק לְבָרְכָהּ. וְיִתְּנוּ לְפָרַע לִכְסוֹם יִכְסְמוּ, שהוא מִלִּשׁוֹן מִדַּת דְּבַר הַשְׁוָה, לֹא גִזִּיזַת רֹאשׁ לְגַמְרִי וְלֹא גִדּוֹל שְׁעֵר הַרְבֵּה אֲלָא בְּמִדָּה שְׁוָה, אמולי"ר בְּלִע"ז:

(כ) וְרֹאשֶׁם לֹא יִגְלָחוּ. אסור להם לְהַעֲבִיר - לגזוז אֶת כָּל הַשְּׁעֵר שבראשם: וּפָרַע לֹא יִשְׁלָחוּ. גִּדּוֹל שְׁעֵר לֹא יִרְבּוּ יוֹתֵר מִשְׁלָשִׁים יוֹם (ראה סנהדרין כג:): כְּפֶסֶם יִכְסְמוּ. אלא יסתפרו בתספורת נאה כְּכִסְמַת הַזֶּה

ביאור המקרא

כתובים (משלי כו יב-יז)

רש"י

לעיל (פסוק י) הזהיר את האדם מלכת בדרכי הגוים ולבטוח בהם, ועל זה אומר, שהחכם נשמר מכך, מפני שרואה בעין שכלו את העונש שיבוא על החוטאים ששיעבדו את עצמם לעבודה זרה. עוד חוזר ומדבר על ההילול שאינו ראוי. ומשוה את טרדת האשה הכעסנית לגשם המטפטף לתוך הבית, מפני שמעוררת ריב, לעומת תלמידי החכמים שמחדדים זה את זה בהלכה.

(יב) עָרוֹם [פיקח] רָאָה שְׂרָעָה הולכת ובאה לחוטאים ונִסְתָּר מפניה בכך שפוסק מלחטוא, אבל פְּתָאִים עָבְרוּ וְנִעְנְשׁוּ - הטיפשים לא ברחו מפניה אלא חטאו ועברו בדרך הרעה ונענשו:

יֶ-עָרוֹם | רָאָה רָעָה נִסְתָּר פְּתָאִים עָבְרוּ וְנִעְנְשׁוּ: עֲרִימָא חֲזָא בִישְׁתָּא וּמִטְשִׁי וְשִׁבְרִי עָבְרִין עָלֶיהָ וְחִסְרִין: י קַח־בְּגָדוֹ כִּי־ עָרַב זָר וּבַעֲד נִכְרִיָּה חֲבָלָהּ:

[ל-אדם אחר] וּבַעֲד נִכְרִיָּה [-אשה זרה] הִבְלָהּוּ [-תמשכן אותו] - אדם שהתחייב ערבות בשביל איש

או אשה גורם שהדיין יאמר למלווה קח את בגדו בתור משכון:

ביאור רש"י

וְנִעְנְשׁוּ. נִפְסְדוּ בעונש שנגזר עליהם: (יג) קַח בְּגָדוֹ כִּי עָרַב זָר. אָדָם שֶׁנִּשְׁעָשָׂה עָרַב לְאִישׁ זָר, גִּזְרָם שְׁאִמְרָ [שיאמר] הַדִּין לְמִלְּוָה, 'קח את בְּגָדוֹ' של הערב במשכון על חובו (כ"מ טו):

(יב) עָרוֹם רָאָה רָעָה. החכם רֹאֶה את הַפְּרָעָנוֹת [-העונש] הַבָּא עַל הָאָרֶץ וְנִסְתָּר הַיָּמִינָה, על ידי שְׁמִשְׁשָׁה את יָדוֹ מִן הַעֲבָרָה ולא נכשל בה שוב. וּפְתָאִים' לֹא נִסְתָּרוּ מִן הַפּוֹרְעָנוֹת הַבָּאָה, אֲלָא 'עָבְרוּ' בְּדֶרֶךְ רָעָה וְנִעְנְשׁוּ:

(יד) מי שמִּבְרָךְ את רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל כל יום בַּבֶּקֶר הַשְּׁפִיחַ [בבוקר מוקדם], כלומר, שנוהג לברכו בקול ולהשמיע להרבה אנשים, קִלְקֵל תַּחֲשֵׁב לוֹ [למלווה] שמשום כך יבואו הרבה אנשים ללוות ממנו ויחסרו לו מממונו:

אשת מדנים מטרידה כגשם מטפטף בבית

(טו) דִּלְקָה - גשם הנוטף לתוך הבית מִדֶּלֶת הוּא את בני הבית בַּיּוֹם סָגְרִיר - ביום הגשמים שהכל סגורים בבתיהם, וְאִשָּׁת מְדִינִים נִשְׁתַּחֲוֶה - ואשה שמעוררת כעס ומריבה, שוה היא לגשם זה, ששניהם טורדים את בני הבית:

(טז) צִפְנִיָּה - המדמה להסתיר אשת מדינים ממעשיה הרעים, צִפְנִי רֹחַ - כמסתיר ושומר רוח הוא, שכמו שלא יתכן לתפוס ולשמור רוח בתוך כלי, כך אי אפשר לשמרה ממעשיה. וְשָׁמֶן יִמִּינוּ -

ועד שלא יגרשנה ויטהר כמצורע הנותן שמן על בוהן ידו הימנית, יִקְרָא - כאילו קורא הוא לצרעת שתבוא עליו, שכן אשה רעה צרעת היא לבעלה:

(יד) מִבְּרַךְ רֵעֵהוּ. יש משנח את חזירו יום יום, והצרכה נהפכה לקללה, שאומרים עליו שהוא וותרן צממונו ועשיר, והכל צאין ושאלין ממנו, והמלכות מתגרת זו לגזות ממנו, כך נדרש צמסכת ערכין (פז.). עוד יש צמדרש רבי

תנחומא (בלק טו) כנגד כלעם שהיה מצרך את ישראל בקול רם, שנאמר (במדבר כג) וַיֵּשֶׁא מִשְׁלֹו וגו' - לשון נשיאות קול, וסופו יעץ להחטיאם: (טו) דִּלְקָה שורד. גשם הנוטף מן הגג לתוך הבית, וטורד את בני הבית: ביום סגרייר. יום הגשם, שהכל נסגרים צמחיהם: ואשת מדינים נשתוה. שניהם שוין (ראה יצמות סג): (טז) צִפְנִיָּה צִפְנִי רוח. מי שסבור לשומרה מתזנזתיה, לפנות רוח הוא, כעס שאי אפשר לנפון הרוח, כן היא, לא תלפנה: ושמן ימינו יקרא. קורא הוא הנרעת לבוא עליו, עד שיגרשנה, כמלורע המטהר צממן צצן ידו הימנית (ראה יצמות סג):

ביאור רש"י

גִּשְׁם הַנּוֹטֵף מִן הַגֶּגֶל לְתוֹךְ הַבַּיִת, וְהַטּוֹרֵד אֶת בְּנֵי בַּיּוֹם סָגְרִיר. זהו יום הַגִּשְׁם, ונקרא 'סגרייר' על שם שִׁחַבֵּל נִסְגָּרִים בְּבֵתֵיהֶם: וְאִשָּׁת מְדִינִים נִשְׁתַּחֲוֶה. 'נשתוה' מלשון שוה, כלומר שִׁנְיָהֶם [גשם מטפטף ואשת מדינים] שוין ברעה התמידית שיביאו לשוהה עמהם (ראה יצמות סג): (טו) צִפְנִיָּה צִפְנִי רוח. מי שסבור שִׁשְׁמֶרֶת לַאֲשֶׁת מְדִינִים מִתְּזַנְזִיתָהּ [ממעשיה הרעים], לא יעלה בידו, כי לצפנות [לשמירת] הרוח הוא דומה, וְשָׁמֶן יִמִּינוּ אֲפֻשֶׁר לְצִפְנִי הָרוּחַ, כֵּן הוּא, לֹא תִצְפְּנָה [לא תשמור אותה]:

וְשָׁמֶן יִמִּינוּ יִקְרָא. כלומר, בעל אשת מדינים קורא הוא הַצִּרְעָתָה לְבֹא עָלָיו, עַד שִׁימִשְׁח בִּשְׁמֵן יִמִּינוּ - שִׁיגְרִשְׁנָהּ ויתרפא מצרעתו, כְּמִצְרַע הַמִּטְהַר בִּשְׁמֵן בְּבֹהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית (ראה יצמות סג):

(יד) מִבְּרַךְ רֵעֵהוּ. יש אדם שמשבח את חברו יום יום, וְהַבֶּקֶר שחפץ לברכו בְּהַפְּכָה לְקִלְקֵלָה, וכגון אורח המתאכסן במלון וטרחו לפניו יפה, ולמחר יוצא בשוק, ומשבח את פלוני מארחו על טרחתו, שברכתו זו תחשב למארח לקללה, מפני שְׁאוּמְרִים עָלָיו אנשים שְׁהוּא וְתָרַן בְּמִמּוֹנוֹ וְעֵשִׂיר, וְהִפֵּל בָּאֵין וְשׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ, וְהִמְלִיכֹת מִתְּגָרָת בּוֹ [במארח] לְגִבּוֹת מִמּוֹן, כִּד נִדְרַשׁ בְּמִסְכַּת עֶרְכִּין (טז.). עוד יש בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַנְחֻמָּא (בלק טו) שדרש את הכתוב בְּגִדְּךָ בְּלָעֶם, שִׁנְתָן לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כח וְהָיָה מִבְּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּקוֹל רָם מִסּוֹף הָעוֹלָם ועד סופו בכדי שישמעו האומות את ברכתו, שִׁנְאָמֶר (במדבר כג ז) וַיֵּשֶׁא מִשְׁלֹו וגו' - שִׁשּׁוֹן נִשְׁיָאוֹת קוֹל, וְסוֹפוֹ יַעֲיֵן לְהַחֲמִיטָאם בבנות מדין, כנאמר (שם כד יד) וַעֲתָה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לָכֶּה אֵינִי עֹשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

(טו) דִּלְקָה טוֹרֵד. 'דלק' פירושו דבר המטפטף, והוא

(יז) בְּרֹזֶל בְּבִרְזֵל יָחַד - כמו הברזל שמתחדד על ידי ברזל אחר, וְאִישׁ יָחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ - כך תלמידים חכמים מחדדים זה את זה כשעוסקים בתורה:

גְּרִבִּיתָא קִשְׁיָא וּבִשְׁמָא דִּימִינָא מְתַקְרִיא: י בְּרֹזֶל בְּבִרְזֵל יָחַד וְאִישׁ יָחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ: פְּרִזְלָא בְּפִרְזְלָא לְטִישׁ וּגְבִרָא לְטִישׁ אִפִּיה דְּחִבְרִיה:

(יז) יָחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ. יחד. תלמידי חכמים מחדדים זה לזה כשהם יחד. (תענית ז):

ביאור רש"י

(יז) ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו. 'יחד' פירושו יחד, כמו שברזל מתחדד על ידי ברזל אחר, כך 'איש יחד פני רעהו' - תלמידי חכמים מחדדים זה לזה כשהם יחד. (תענית ז):

רע"ב

משניות (כלאים פרק ז)

רע"ב

(א) המבריך את הגפן בארץ. ועזרת ההזרעה חוץ לששה טפחים, דבמין ששה טפחים אפילו יש עפר על גבה שלשה טפחים אסור, משום עזרת גפן יחידית: לא יביא זרע עליה. אבל מן הזרע מותר, דזרעים לזרעים לא משתרשי, אלא ששושן העפר מיוחד ומלקין יסודות הכותל כשזרעים אלו, אבל אין השרשים שלהן מהלכין מן הזרע. וטעמא דלא יביא זרע על הגפן המזרעת אפילו חוץ לעזרתה, לפי שהגפן רך ונכנסים שרשי הזרעים בגפן והוי הרכבת ירק באלו, אבל שאר אילנות שאין רכין שרי: אפילו הבריכה בדלעת

או בסלון. שחמץ הגפן במין הדלעת או במין אסור, משום שרשי הזרעים נוקצין ומפליגין עד הגפן כשאין על גבה שלשה טפחים עפר. ומשום זרעים דלעת לא מתערב כגון שהדלעת יצתה: סלון. כינוי ומחזק וסלון אחד הוא. וסלון של חרס דוקא מיירי, דסלון של מתכת אין רריך עפר שלשה טפחים: הבריכה בסלע. קשה, דסלע רך מתפלג ונפתח מן השרשים: הארכובה שבגפן. גפן עקומה ונכפפת על גבי קרקע וחוזרת ומוקפת כמין ארכובה עקומה, כשזאים למדוד ששה טפחים שהן עזרת גפן יחידית, מודדין מן

א המבריך את הגפן בארץ, אם אין עפר על גבה שלשה טפחים, לא יביא זרע עליה, אפילו הבריכה בדלעת או בסלון. הבריכה בסלע, אף על פי שאין עפר על גבה אלא שלש אצבעות, מתיר להביא זרע עליה. הארכובה שבגפן, אין מודדין לה אלא מן העקר השני:

ביאור המשנה

כלאים פרק ז

פרק זה דן באיסור חכמים לסמוך תבואה לגפנים, או גפנים לתבואה. ויובארו בו אופנים שבהם נאסרים התבואה והגפנים בהנאה, ואופנים שבהם איסור הסמיכה אינו אלא לכתחילה, אך בדיעבד הם מותרים:

משנה א

המשנה דנה באיסור זריעה על גבי גפן המזרעת בתוך הקרקע:

המבריך את הגפן בארץ - המכופף זמורה מהגפן ונועץ אותה באדמה, ובריחוק מה מוציאה כדי שתצמח לגפן נוספת, אם אין עפר על גבה [בחלק הטמון באדמה] בגובה שלשה טפחים, לא יביא זרע עליה - לא יזרע זרעים בעפר שמעליה, מכיון שהגפן רכה, ושרשי הזרעים נכנסים בזמורתה הטמונה באדמה, והרי זו הרכבת זרעים באילן שאסורה משום כלאים. [אבל בשאר אילנות לא נוהג איסור זה, משום שהם קשים, ואין שרשי הזרעים נכנסים לתוכם]. ודוקא מעליה אסור לזרוע, אבל בצידה מותר, משום שאין שרשי הזרעים משתרשים לצדדים. ואם אין בין הזמורה לגפן מרחק ששה טפחים,

אפילו אם יש על גבה עפר בגובה שלשה טפחים אסור לזרוע שם מחמת הגפן עצמה, שכן הזרוע בסמוך לגפן יחידית צריך להרחיק ממנה ששה טפחים.

אפילו אם הבריכה [את זמורת הגפן] בארץ כשהיא בתוך דלעת יבשה [שאינה בה משום כלאי זרעים], או בתוך סלון [-צינור] של חרס, אסור לזרוע מעליה אם אין על גבה גובה עפר של שלשה טפחים, משום ששרשי הזרעים נוקבים את הדלעת והסלון ומגיעים עד לזמורה. אבל אם הבריכה בתוך סלע קשה, אף על פי שאין עפר על גבה אלא בגובה שלש אצבעות בלבד, מתיר להביא זרע עליה, משום שאין השורשים עוברים דרך סלע קשה.

אסור לזרוע בתוך ששה טפחים מגוף יחידית כמבואר לעיל (פ"א מ"ו). המשנה מבארת מהיוכן מודדים ששה טפחים אלו בגוף העשייה כמין ארכובה:

הארכובה שבגפן - זמורת גפן שנכפפה על גבי הקרקע וחוזרת ונוקפת במרחק מה כמין ברך, אין מודדין לה ששה טפחים אלא מן העקר השני - מהמקום שממנו חזרה ונוקפה, ומשם אסורים ששה טפחים לכל צד

פחות מארבעה ולא יותר משמנה מטמאים. ואף על פי ששמים יונקות משרש אחד, חשבינן כשמי גפנים: גפן שיבשה אסורה. אסור לזרוע בתוך ענודתה משום מראית העין, ואם זרע אינה מקדשת. ולא מצעיא בחורף שאסור לזרוע תחתיה, דאיכא למיחש למראית העין שכל הגפנים נראים כיצעים, אלא אפילו בקיץ דמיכר שהיא יבשה אסור, משום דגם בקיץ איכא גפנים שנושרין עליהן ונראין כיצעים והן אינן יבשים: צמר גפן. מוך שקורין קוטורין ואילן שלו דומה לגפן, אסור ואינו מקדש לפי שאינו מין זרעים: אף ע"ז גבי הגפן. אם זרעו על גבי גפן המזכרת בקרקע ואין על גבה עפר שלשה טפחים, אסור ואינו מקדש. ואין הלכה כרבי מאיר ולא כרבי אלעזר כרבי לודק שאמר משמו:

העיקר השני, ממקום שהוא חוזר חוקף. והני מילי כשאין העיקר הראשון נראה אלא דומה כאלו היא נטועה במקום כפיפתה, אבל אם העיקר הראשון נראה ויכר שהוא שרש הגפן העקומה, אין מודדין אלא מן העיקר הראשון: (ב) המבריק

ב המבריק שלש גפנים ועקריהם נראים, רבי אליעזר ברבי צדוק אומר, אם יש ביניהם מארבע אמות ועד שמונה, הרי אלו מצטרפות, ואם לאו, אינן מצטרפות. גפן שיבשה, אסורה ואינה מקדשת. רבי מאיר אומר, אף צמר גפן אסור ואינו מקדש. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר משמו, אף על גבי הגפן אסור ואינו מקדש:

שלש גפנים. דרך המצריך כשיולאין שתי זמורות מגפן אחת, חופר צורך ומשכיז הזמורה תחת הקרקע בצומת גומא, ומוציא ראשה מנד אחר ונעשית גפן, נמאז משלש גפנים עושים ששה. והוא הדין דהוי מצי למתני (המרכיז) [נ"ל המצריך] שתי גפנים משלש, דכתיב הווי כרם דהא איכא שמים כנגד שמים ואחת יוצאת וזכ: ועקריהן נראין. שלא השכיז כל הגפן בקרקע, דאם [לא] כן, לא היו שלש עושים שש גפנים, אלא שהיית העיקר ועשה מגפן אחת שתי גפנים: אם יש. צין גפן לגפן, לא

ביאור המשנה

כלאי הכרם אסורים בהנאה וטעונים שריפה, כמבואר להלן (פ"ט מ"א). המשנה מבארת באלו אופנים אסור לזרוע סמוך לגפן, ומכל מקום אם עבר זרע אין הזרעים נאסרים משום כלאי הכרם:

גפן שיבשה ונשרו עליה, אסורה - אסור לזרוע בסמוך לה. ואף שמן התורה אין בה משום אסור כלאי הכרם לפי שאינה עושה פירות, מכל מקום אסור חכמים את הדבר משום מראית עין, שמא יסברו הרואים שהיא עדיין לחה למרות שנשרו עליה. וחשש זה קיים לא רק בחורף שנושרים בו גם עלי גפנים לחות, אלא אפילו בקיץ, כי לפעמים גם בקיץ נושרים העלים בגפנים לחות, ויטעו לחשוב על גפן יבשה שהיא לחה. ואף שאסור לזרוע לכתחילה בסמוך לגפן זו, מכל מקום אינה מקדשת - אין הגפן אוסרת בדיעבד את הזרעים משום כלאי הכרם. **רבי מאיר אומר, אף צמר גפן - מוך שהאילן שלו דומה לגפן, אסור לזרועו בסמוך לגפן מבלי להרחיקו כשיעור הרחקת זרעים, ואולם אם עבר זרע אינו מקדש - אין צמר הגפן והגפן נאסרים משום כלאי הכרם, לפי שצמר הגפן אינו מין זרעים. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר משמו, אף ע"ז גבי הגפן המזכרת בקרקע ואין על גבה עפר בגובה שלשה טפחים, אסור לזרוע זרעים כמבואר לעיל (מ"ב), ומכל מקום אם עבר זרעם אינו מקדש - אינו אוסר בכך את הגפן והזרעים. [כן הוא ביאור רבי אליעזר ברבי צדוק לדעת רבי זירא, אך רבי בון מפרשם באופן אחר (ירושלמי):**

בזריעה, ולא מהעיקר הראשון שלה שבשורש הגפן. ודין זה הוא דווקא כשאין העיקר הראשון נראה, והעיקר השני נראה כמקום נטיעת הגפן, אבל כשנראה העיקר הראשון ויכר עליו שהוא שורש העיקר השני מודדים ששה טפחים מהראשון (ירושלמי):

משנה ב

שנינו לעיל (פ"ז מ"א), שהזרוע בסמוך לכרם צריך להרחיק ממנו ארבע אמות לכל צד, כשיעור עבודת הכרם [שלא כגפן יחידית שדי לה בששה טפחים]. וכרם הוא לכל הפחות שתי שורות של שתי גפנים זו כנגד זו וחמישית יוצאת אחריהם כמין זכ, כשיטת בית הלל לעיל (פ"ד מ"ו). המשנה דנה בשתי שורות גפנים שאחת מהם הוברכה מחבירתה, באיזה מרחק בין זו לזו הם נחשבות כרם:

המבריק שלש גפנים ועקריהם נראים - שלא הבריק את הגפנים כולן בתוך הקרקע, אלא רק זמורה אחת מהן, ועיקר הגפן עדיין נראה במקומו, ועל ידי שעשה מכל גפן שתי גפנים יש כאן שתי שורות של שלש גפנים [וכן אם הבריק שתי גפנים ונעשו ארבע, והחמישית יוצאת כמין זכ, דינן ככרם, כמבואר לעיל]. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר, אם יש ביניהם אמות, ועד שמונה - ולא יותר משמונה אמות, הרי שתי שורות אלו מצטרפות להיחשב כרם, וצריך להרחיק מהן את הזריעה ארבע אמות. ואם לאו - ואם יש ביניהן פחות משיעור זה או יותר ממנו, אינן מצטרפות להיחשב כרם, וכל אחת מהן נחשבת לגפן יחידית, שאין צריך להרחיק ממנה את הזריעה אלא ששה טפחים בלבד.

(ג) אֵלֹ אוֹסְרִים. המקום לזרוע זו: וְאֵל מְקַדְשֵׁי. שֶׁאֵם זֶרַע אֵין הֹרַע טַעוֹן שְׂרִיפָה: מוֹתֵר חֲרַבֵּן הַכֶּרֶם. כְּגוֹן הֵא דַמֶּנּוּ לַעִיל (פ"ד מ"ב) קִרְחָה הַכֶּרֶם שֶׁ עֲשֶׂרָה אֻמָּה, אֵם לֹא הִיוּ שֶׁם אֵלֶּא חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אֻמָּה חֹרַע שְׂזַע אֻמוֹת לֹא קִידֵשׁ. וְכֵן מוֹתֵר מַחֹל הַכֶּרֶם שְׂמִים עֲשֶׂרָה אֻמָּה (שס מ"ג), אֵם לֹא הִיוּ שֶׁם אֵלֶּא אַחַת עֲשֶׂרָה אֻמָּה וְהִרְחִיק אֲרִבְעֵה אֻמוֹת מִן הַכֶּרֶם חֹרַע אֵם הַמוֹתֵר לֹא קִדֵּשׁ: מוֹתֵר פְּסָקֵי עֵרִים. דַּמֶּנּוּ צִפְרִיקִין דַּלְעִיל (פ"ו מ"ו) אֵם יֵשׁ שֶׁם [שְׂמוֹנָה] אֻמוֹת לֹא יֵצֵא זֶרַע לְשֶׁם, וְאֵם הִרְחִיק שֶׁשֶׁ טַפְּחִים מִכָּאֵן וְשֶׁשֶׁ טַפְּחִים מִכָּאֵן חֹרַע אֵם הַמוֹתֵר לֹא קִדֵּשׁ.

וּפְסָקֵי עֵרִים דִּנְקֵט לְרִבּוּתָא וְאִף עַל פִּי שֵׁשׁ עֵרִים מִכָּאֵן וְעֵרִים מִכָּאֵן, וְכֵל שֶׁן צִעְרִים אַחַד: מוֹתֵר אֲפִיפִירוֹת. דַּמֶּנּוּ צִפְרִיקִין דַּלְעִיל (שס מ"ג) לֹא יֵצֵא זֶרַע אֵל אַחַת

הַמוֹתֵר, אֵם הֵצִיא לֹא קִדֵּשׁ: אֲבָל תַּחַת הַגֶּפֶן. כְּגוֹן זְמוּרָה שֶׁנִּמְשַׁכָּה חוּץ לַעֲזוּדָה הַגֶּפֶן חֹרַע תַּחַתָּהּ: וְעִבּוּדַת הַגֶּפֶן. שֶׁשֶׁ טַפְּחִים שֶׁהֵם עֲזוּדָה הַגֶּפֶן יִחִידִית: וְחִיִּיב בְּאַחֲרִיּוֹתָיו. לְשֶׁלֶם לוֹ אֵם תַּצּוּתָא, וְאִפִּילוֹ לִמְאֵן דִּלָּא דִּלֵּין דִּינָא דִּגְרָמֵי שְׂאֵי הַכֹּא דִּקָּא עֲזִיד מַעֲשֶׂה צִידִים: אֵין אָדָם מְקַדֵּשׁ דִּבְרַ שְׂאִינוּ שְׂלָא. וְלֹא דִמֵּי לְשֶׁאֵר אִיסוּרִים שֶׁצְמוּרָה כְּגוֹן הַנוֹתֵן חֲלָצַ וְזֵם צִקְדִירַת חֲצִירוֹ אִו צֶשֶׁל צֶשֶׁר צֶחֱלָצַ שֶׁל חֲצִירוֹ דִּלְאוֹסְרָן, דִּשְׂאֵי כִלְאִים דִּכְתִּיב צֶהוּ (דְּכִרִים כג ט) 'לֹא חֹרַע כְּרִמָּן כִּלְאִים', דִּמְשַׁמֵּעַ 'כְּרִמָּן' וְלֹא כֶרֶם אַחֵר. וְרִצְנָן אִמְרֵי

לֹא חֹרַע כְּרִמָּן, אֵין לִי אֵלֶּא 'כְּרִמָּן', כֶּרֶם אַחֵר מִמֵּין תַּלְמוּד לומֵר 'כִּלְאִים' מִכֵּל מִקּוֹם. וְאֵין הִלְכָה כְּרִבֵּי יוֹסִי וְלֹא כְּרִבֵּי שְׂמַעוֹן וְלֹא כְּרִבֵּי עֲקִיצָא:

ביאור המשנה

משנה ג

מהם יש חמש גפנים. ושנינו לעיל (פ"ו מ"ו), שאסור לזרוע בין פסקי הערים, אלא אם כן יש ביניהם לכל הפחות שטח של שמונה אמות וטפה, ומרחיקים מכל ערים ארבע אמות וזורעים את השטח שנותר. ואם עבר והרחיק רק ששה טפחים מכל ערים, לא נאסרו הגפנים והזרעים [וכל שכן בערים אחד שהרחיק ממנו ששה טפחים שאין הזרעים נאסרים].

וכן מותר אפיפירות - קנים הארוגים זה בזה שתי וערב הקרויים אפיפירות, שהדלו עליהם גפנים, שנינו לעיל (פ"ו מ"ג) שאסור לזרוע תחתיהם אפילו במקום שעדיין לא התפשטה בו הגפן. ואולם אם עבר וזרע תחת מקום זה, אין הזרעים נאסרים.

אבל המקום שתחת הגפן עצמה אפילו אם הוא במרחק ששה טפחים מעיקרה, [כן שטח עבודת הגפן ששיעורו הוא שש טפחים סביבות הגפן, [כן ארבע אמות שפפפפפ - שלצד הכרם, שהם שטח עבודת הכרם, הרי אלו מקדשות - אם זרע בכל מקומות אלו נאסרים הגפנים והזרעים בהנאה וטעונים שריפה:

משנה ד-ה

המשנה מביאה מחלוקת תנאים האם יכול אדם לאסור את תבואת חבריו באיסור כלאי הכרם: המספד את גפנו על גבי תבואתו של חברו, הרי זה קדש - נאסרת התבואה בהנאה משום כלאי הכרם, וחיבב באחריותו - חייב המסכך לשלם לבעל התבואה את דמיה, משום שהוא מזיק בידים. רבי יוסי ורבי שמעון חולקים ואומרים, אין אדם מקדש דבר שאינו של - אין בכוחו של בעל הגפן לאסור בהנאה

המשנה מביאה אופנים נוספים שאסור לזרוע בהם סמוך לכרם, ומכל מקום אין הגפנים והזרעים נאסרים: מקומות אלו שיפורטו להלן אוסרין את הזריעה, ואולם אם עבר וזרע בהם אלו מקדשין - אינם אוסרים את הגפנים ואת הזרעים שנזרעו שם בהנאה משום כלאי הכרם, ואין הם טעונים שריפה. מותר חרבן הפפפפ - קרחת הכרם [מקום ריק באמצע הכרם] שאין בה כשיעור המתיר אותה בזריעה. ששנינו לעיל (פ"ד מ"ב), שאם יש בה לכל הפחות שש עשרה אמות על שש עשרה אמות מותר לזרוע בתוכה, וצריך להרחיק מכל צד ארבע אמות, וזורעים את השטח הנותר שהוא שמונה אמות על שמונה אמות. אבל אם שיעור השטח הנותר בקרחת לאחר שמגרעים ממנו ארבע אמות מכל צד הוא פחות משמונה אמות אסור לזרוע בתוכה. ואולם אם עבר וזרע בה אין הגפנים והזרעים נאסרים.

וכן מותר מחוץ הפפפ - מקום שבין גדר הכרם לכרם שאין בו כשיעור המותר בזריעה. ששנינו לעיל (שס) שבכדי לזרוע במקום זה צריך שיהיו בו לכל הפחות שתים עשרה אמות, ארבע אמות כדי להרחיק את הזרעים מהכרם, וארבע אמות הסמוכות לגדר שאין הדרך לזרוען, וארבע אמות נותרות לזריעתן. ואם לאחר ההרחקה הנצרכת לא נותר בו כשיעור זה אסור לזרועו, אך אין הגפנים והזרעים נאסרים.

וכן מותר פסקי ערים - שורה של חמש גפנים המודלים על גבי גדר נקראת ערים, והיא נחשבת לכרם לענין חיוב הרחקה הזריעה ממנה ארבע אמות. ופסקי ערים הם חלקים של ערים שחבר באמצעותו, ובכל אחד

על שכן הראוי, יתן כדי שיעקור הכלאים מיד, יותר על זה לא יתן אלא קולר כדרכן אף על פי שהכלאים משתהין בכרם. ואית דמפרשי עד שלש ממנה ששין פירות הכרם ותבואת השדה יתן לפועלים כדי לעקור הכלאים מיד, יותר משלש שווי פירות הכרם ותבואת הזרע לא יתן, אלא ימתין עד שיקלור כדרכו: **מאימתי נקרא אגס.** כלומר מאימתי נקרא הכרם על שם האגס להחשב כשלו לאסור צורעה: משישקע. שם הצעלים מן הכרם ויקרא על שם הגזלן, מאותה שעה תהיה הכרם חשונה כשלו ויקדש כל מה שזרע בה: (ז) הרוח שעלעלה. שסערה. 'רוח סערה' (יחזקאל ח ב ד) מתרגמין רוח עלעלא: יגדור. כמו גודר צמחים, כלומר יחמוך וילקוט:

בשמיטה. אין לו צהם קנין גמור שהכל הפקר ואינו חשוב כשלו: (ו) **האגס.** שגול כרם זרעו: **ויצא מלפניו.** שחזר הכרם לצעליו כשהוא זרעו: **קוצרו אפילו במועד.** ואף על פי שאינו דבר האבד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אף על פי כן מפני מראית העין התירו לקלור במועד שלא יהא נראה כמקיים כלאים בכרם. אי נמי אם הוא ירא שמה יוסיף מאתים במועד אז היו דבר האבד, דאף על גב דהאגס לא חסרין דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, מכל מקום אם הוסיפו מאתים לאחר שחזרה הצעלים קדש, דלא גרע מלכאחזור חלקטו או סערמו הרוח לפניו דתנן לעיל (פ"ה משניות ו-י) **שקדש:** עד שרשיש. אית דמפרשי עד שלש בשכר הפועלים, שאם לא מנא פועלים אלא שלש יותר

ביאור המשנה

בכרם. ועד פמה הוא נותן לפועלים - באיזה מחיר עליו לשכור פועלים בכדי למהר את קצירת התבואה, עד שרשיש - עד שכר הגבוה בשליש מהשכר המקובל בשוק [כן הוא לפי שיטה אחת בירושלמי, אך לפי השיטה השניה כוונת המשנה היא ליותר משליש מערך פירות הכרם]. **יתר מכאן** - אבל ביותר מתוספת זו אינו חייב לשכור פועלים, אלא קוצר הוא לבדו **בדרבן**, והולך ומסיים את הקצירה **אפילו לאחר המועד** - אפילו שבינתיים הכלאים משתהים בכרם.

המשנה מבארת ממתי ביד האגס לאסור את הכרם:

מאימתי הוא נקרא אגס - ממתי נחשב הגזלן לבעל הכרם לענין איסור כלאים, **משישקע** [-משישכתח] שמו של הבעלים הראשון מהכרם, ויקרא על שם הגזלן, שכן במקרה זה בודאי לא תשוב הקרקע לבעליה. ומאותה שעה אם יזרע בו כלאים יאסור משום כלאי הכרם מן התורה. [ואם נתיאשו הבעלים ועדיין לא נשתקע שמם, נאסרים הכלאים רק מדרבנן (יחזקאל)]:

משנה ז

המשנה מבארת דין תבואה וירק שנתערבו בגפן:

הרוח שעלעלה [-שהסעירה] וכופה את הגפנים על גבי תבואה, ואינו יכול להעמידם במקומם, **יגדור** [-יחתוך, מלשון גדירה בתמרים] **מיד** את ענפי הגפנים, ויסירם מעל התבואה, ואם אינו חותכם הרי הם אוסרים ונאסרים. אבל אם ארעו אגס שמחמתו אינו יכול לחותכם, **מתר** - אין הגפנים והתבואה נאסרים, ואפילו אם גדלו יחד והוסיפו כשיעור האוסר בכלאי הכרם [שהוא אחד ממאתים]. שכן אין כלאי הכרם שנעשו מאליהם

את התבואה שאינה שלו באיסור כלאי הכרם. **אמר רבי יוסי** להוכיח כדבריו, **מעשה באחד שזרע את פרמו בשביעית** [-בשנת השמיטה] בתבואה, **ובא מעשה לפני רבי עקיבא, ואמר, אין אדם מקדש דבר שאינו שלו** - אין הגפנים והתבואה נאסרים משום כלאי הכרם, משום שבשנת השמיטה כל השדות והכרמים הם הפקר, והרי הוא כזורע בכרם שאינו שלו, ואין בידו לאסור אותו ואת הזרעים. ואף שבשאר איסורים שבתורה, כגון בשר בחלב, ודאי שאם יתן אדם חלב לתוך קדירת בשר של חבירו יאסרנה, מכל מקום אין בידו לאסור דבר של חבירו באיסור כלאי הכרם, לפי שנאמר באיסור זה (דברים כג ט) **לא תזרע פרמך פלאים**, ומשמע שדווקא כרם שלך אתה אוסר באיסור כלאים, ולא את כרם חבירך. ותנא קמא דורש ממה שנאמר 'כרמך כלאים' ולא 'כלאים בכרמך' שכל כלאים אסורים, וגם בכרם חבירו:

משנה ו

אף לשיטת רבי שמעון ורבי יוסי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, מכל מקום חייב אדם לעקור כלאים שנזרעו בכרמו על ידי אחרים, כדי שלא ייראה כמקיים כלאים בכרם. המשנה דנה בדין כרם שנזרע כלאים על ידי גזלן:

האגס [-הגזלן] **שזרע את הפרם בתבואה, ויצא מלפניו** - ואחר כך יצא מהכרם והשיבו לבעלים כשהוא זרע כלאים, **קוצרו בעל הכרם אפילו בחול המועד**, כדי שלא ייראה כמקיים כלאים בכרם. ואף על פי שקצירה שלא בדבר האבד אסורה בחול המועד, ואין זה דבר האבד שהרי אין ביד האגס לאסור את הכרם, מכל מקום התירו לו לקצור משום מראית עין, שלא ייראה כמקיים כלאים

ובן בירק. [הנוטה] תחת הגפן: יחזיר. התבואה והירק למקומן: ואינו מקדש. אם לא החזיר אינו מקדש, דהא דתנן לעיל (פ"ו מ"ג) תחת הגפן אוסר ומקדש, היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן, אבל כשעיקר התבואה עומדת חוץ לגפן ונוטה תחת הגפן אינו מקדש: משתשריש. משעה שיתפסטו שרשים בקרקע. ואית דגרסי משתשלים כלומר משתביא שלש, דרממנא אמר (דברים כג ט) 'ותבואת הכרם', ופחות משלש לא מקרי תבואה: וענבים משיעשו כפול הלבן. שאם זרע תבואה או ירק בכרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן, ועקר הזרע קודם שיגיעו

הענבים להיות כפול הלבן הרי זה לא קדש. וכן ענבים שנעשו כפול הלבן זרע צדן תבואה או ירק ולקט הזרע קודם ששריש, או קודם שיביא שלש למאן דגרסי משתשלים, הרי זה לא קדש: תבואה שיבשה בל צרכה וענבים שבשלו בל צרכן. ונטע גפן צד תבואה שיבשה כל צרכה, או זרע צד [הענבים שצולן]

נאסרים אלא כשרוצה בקיומם, אבל אם מקיימם מחמת אונס אינו נחשב כמקיים כלאים בכרם ואינם נאסרים, כמבואר לעיל (פ"ה מ"ו).

תבואתו שהיתה נוטה תחת הגפן, וכן בירק שנטו עליו תחת הגפן, מחזיר אותם למקומם. ואולם אם לא החזירם, אינו מקדש - אינם אוסרים ונאסרים, משום שאין עיקרם נטוע תחת הגפן, אלא רק השיבולים והעלים נכנסו תחתיה, ואין תבואה וירק אוסרים ונאסרים אלא אם כן עיקרם נמצא תחת הגפן.

המשנה מבארת מתי תבואה וגפן אוסרים זה את זה: מאימתי תבואה שנזרעה בכרם מתקדשת [אוסרת ונאסרת] משום כלאי הכרם, משתשריש - משעה ששורשיה מתפשטים באדמת הכרם, אבל אם הוציאה משם לפני שהשרישה, אינה אוסרת את הגפנים ונאסרת. [כן הוא לשיטה אחת בירושלמי, אך לשיטה השנייה שם יש לגרוס במשנתנו 'משתשליש', כלומר משתביא שליש מגודלה]. וממתי ענבים נאסרים בכלאי הכרם, משיעשו כפול הלבן - משיגיעו לגודל של מין זרע הקרוי פול הלבן. ואם עקר את התבואה קודם שהגיעו הענבים לשיעור זה אינם נאסרים. [אך התבואה נאסרת משום קנס (תוספתא פ"ד ה"ג)]. לפי שנאמר בכלאי הכרם (דברים כג ט) 'פן תקדש הקלעה הזרע אשר תזרע ותבואת הפנים', ותבואה שלא השרישה עדיין לא הגיעה לכלל 'מלאת הזרע', וכן

כל צרכן, אינו מקדשות, דאמר קרא (שם) 'פן תקדש המלאה הזרע אשר זרע ותבואת הכרם', אינו מקדש עד שיהיה שם מלאת זרע ותבואת כרם, ותבואה וירק שלא השרישו או שלא הביאו שלש לא הגיעו לכלל מלאת זרע, וכן לאחר שיבשו שוב אינו קרויין מלאת זרע, וענבים קודם שיגיעו להיות כפול הלבן או לאחר שצולו כל צרכן אינו קרויין תבואת כרם: (ח) עציץ נקוב. שיש בו נקב כדי שרש

קטן, זרע צמחו: מקדש בכרם. אם הניחו בכרם או בארבע אמות של עבודת הכרם, מקדש כאילו זרע בארץ: אסורין ולא מקדשין. לא יביא זרע לחוץ לתחלה, ואם הביא לא קדש

דלא הוה זרע בארץ. ואין הלכה כרבי שמעון: המעביר עציץ נקוב בכרם. עץ נקוב שיש בו תבואה שהביאה שלש, והעבירו בכרם שיש בו ענבים כפול הלבן, ולא הניחו בארץ אלא העבירו תחת הגפנים בצל, אם הוסיפו הזרעים בדרך העברתו חלק ממאמץ על מה שהיו מחלה, אסור הזרע שצנעץ, אבל הגפנים לא קדשו כיון שלא הניחו

ענבים שלא הגיעו לשיעור כפול הלבן אינם קרויים 'תבואת הכרם'.

תבואה שיבשה בל צרכה ונטע גפנים בסמוך לה, וכן ענבים שבשלו בל צרכן וזרע תבואה בסמוך להם, אין מתקדשות - אינם אוסרים ונאסרים משום כלאי הכרם, שכן תבואה שיבשה כל צרכה אינה קרויה 'מלאת הזרע', וענבים שבשלו כל צרכם אינם נקראים 'תבואת הכרם':

משנה ח

זרעים הנמצאים בעציץ שיש בו נקב בגודל של שורש קטן, הרי הם יונקים דרכו מהקרקע, ועל כן דינם כדין זרעים שנזרעו בקרקע:

עציץ נקוב מקדש בפנים - אם הניחוהו בכרם, או בתוך ארבע אמות שסביבות הכרם, הזרעים שבו אוסרים את הגפנים ונאסרים. ואולם עציץ שאינו נקוב שהניחוהו בכרם אינו מקדש - אין הזרעים שבו אוסרים ונאסרים, משום שאינם נחשבים כמי שנזרעו בקרקע. ורבי שמעון חולק ואומר, זה וזה אוסרין - בין עציץ נקוב ובין שאינו נקוב אסור לכתחילה לזרוע בהם כשהם מונחים בכרם, ואולם אם עבר זרע בהם לא מקדשין - אינם אוסרים ונאסרים.

המשנה מבארת מהו שיעור הגידול בכלאים שאוסרים בהנאה: המעביר עציץ נקוב שיש בו תבואה בתוך הפנים,

רואין אס הוסיף אחד ממאמץ:

אם הוסיף במאמץ, אסור:

זקרקע. ולעיל זפרק כרס שזרז (פ"ה מ"ו) פירשנו כי

ביאור המשנה

נאסרת, שכן כלאים בטלים כשיש בהיתר מאתים חלקים כנגדם]. אולם הגפנים שבכרם אינם נאסרים אפילו כשהוסיפה התבואה כשיעור האמור, משום שלא נחה בכרם, אלא שהתה שם רק בדרך העברה:

אם הוסיף במאמץ - אם באותה שעה שעבר העצץ בכרם הוסיפה התבואה שבתוכו להצמיח שיעור של חלק אחד ממאמץ מכל התבואה שבעצץ, אסור - כל התבואה שבעצץ נאסרת. [אבל בפחות משיעור זה אינה

ביאור הגמרא

גמרא (ברכות לא.)

ביאור הגמרא

טומאת נדה, בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו הן רואות רק טיפת דם אחת קטנה בחדל, הן יושבות עליה [-על ראיית טיפת הדם] שבעה ימים נקיים, מלבד יום ראיית טיפת הדם, כדין זבה גדולה, בין אם ראתה בזמן הראוי לדם נדה ובין אם ראתה בזמן הראוי לדם זיבה וכגון שעברו שמונה עשר יום מתחילת הראייה האחרונה. והטעם לחומרא זו הוא, שאין כל הנשים בקיאות לחשב אימתי הם ימי נידותן ואימתי הם ימי זיבתן, על כן החמירו על עצמן לנהוג כל הימים גם כמו דיני ימי הזיבה. וגם בראייה אחת של טיפת דם החמירו על עצמן לשבת עליה שבעה נקיים, כמו זבה גדולה, כדי שלא לחלק בין ראייה לראייה, כיון שעל ידי זה יכולות לבוא לידי טעות. והלכה זו שאמר רבי זירא, שנהגו בנות ישראל לשבת שבעה נקיים אפילו על טיפת דם כחרדל, הלכה פסוקה היא, שאין צריך לעיין בה: הגמרא מביאה ברייתא שמדבריה נלמד איך צריך לעמוד לתפילת 'שמונה עשרה':

תנו רבנן בברייתא, אין עומדין להתפלל תפילת 'שמונה עשרה', לא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה של ליצנות, ולא מתוך קלות ראש - זחיתות, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצודה, כגון דברי שבח ותחנונים שבתורה, או שבנביאים וכתובים.

הגמרא דנה באיסור ריבוי השמחה יותר מידי: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אסור לו לאדם שימלא בשחוק את פיו בעולם הזה, שנאמר (מל"ט ק"ט) 'אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה' וגו', כלומר, שרק 'אז' יהא מותר לנו למלאות את פינו שחוק. ואימתי הוא הזמן שנתכין אליו הכתוב בלשון 'אז', מבאר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי שיש ללמוד מסיום הפסוק, שזה יהיה בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על ריש לקיש, שממיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה, מכי שמעה מרבי יוחנן רביה. תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה. והיכי דמי הלכה פסוקה, אמר אביי כי הא דרבי זירא, דאמר רבי זירא בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם בחרדל, יושבות עליה שבעה נקיים: תנו רבנן, אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצודה.

מספרת הגמרא, אמרו עליו על ריש לקיש תלמידו של רבי יוחנן, שממיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה, מכי שמעה - משעה ששמע דבר זה, מרבי יוחנן רביה [-רבן].

הגמרא מביאה ברייתא בענין צורת ההכנה הנכונה לעמוד מתוכה להתפלל:

תנו רבנן בברייתא, אין עומדין להתפלל תפילת 'שמונה עשרה', לא מתוך עיון בדין, ולא מתוך עיון בדבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה וברורה, שאינה צריכה עיון, כדי שלא יגרום לו הלימוד להרהר בשעת התפילה בדבר שלמד.

שואלת הגמרא, והיכי דמי - ומה הוא הלכה פסוקה. משיבה הגמרא, אמר אביי, כי הא דרבי זירא - כגון הלכה זו שאמר רבי זירא, דאמר רבי זירא, לגבי דין

אמור ליום ראשון

ביאור הגמרא

גמרא

ביאור הגמרא

ומוסיפה הברייתא, וכן לא יפטר אדם מחברו, לא מתוך שיחה של ליצנות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר הלכה, כלומר, מתוך דברי תורה. שכן מצינו בנביאים הראשונים, שמתוך שהתבאו דברי צער ותוכחות, לכן פיימו את דבריהם בדברי שבח ותנחומים. וכמו כן, כאשר בא אדם להיפטר מחבירו, אין

לו להפטר מתוך דברים בטלים וכדומה שגורמים צער לנפש, אלא עליו להיפטר ממנו מתוך דברי תורה המשמחים.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת מענין זה:

וכן תנא [-שנה] מרי בר בריה [-בן בנן] דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא, אל יפטר אדם מחבירו, אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך הוא זוכרהו:

וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר הלכה, שכן מצינו בנביאים הראשונים, שפיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים. וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא בריה דרב

ירמיה בר אבא, אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו:

רש"י: דברי תנחומים של תורה כגון סמוך לגאולה מנרים או סמוך להסלה לידו שהוא של שצח ותנחומין כגון רלון ירליו יעשה שומר ה' את כל אהביו וכגון מקראות הסדרות נחפלת ערצית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בזה:

ביאור הוזהר

זוהר (ח"ג פת.:-)

ביאור הוזהר

במאמר זה מבואר סדר פטירת האדם, שכשנטה למות באים אליו שלשה מלאכים שנטלו מהקדוש ברוך הוא ליטול נשמתו, ובאותו יום הוא יום הדין שהקב"ה שלח לדרוש ממנו את פקדון נשמתו, ואשרי מי שזוכה להחזירו להקדוש ברוך הוא בנקיות, ואין דבר קשה כצער הנפש כפרידתה מהגוף, עד שרואה את השכינה ומרוב תשוקתו להדבק בה יוצאת הנשמה.

למלך נקי כמו שניתן לו, אבל אי ההוא פקדונא אתמנף בטרופי גופא - אם לכלך את נשמתו בטומאת הגוף בחטאים ותאוות, מה יימא למארי פקדונא - מה יאמר להקדוש ברוך הוא בעל הפקדון, מדוע לא שמר על נקיות נשמתו.

וכשנגיע זמנו זקף עינו וחמי - מרים עינו ורואה למלאך המות, שהוא קאים קמיה וסיפיה שליפא בידיה - עומד לפניו וחרבו שלופה בידו, קסטר בקטריין בקוטמא דההוא בר נש - להענישו כשוטר הקושר ושובר את האדם, כי לפי מעשיו כך הוא קושי וצער המיתה, ולית לה דנפשא קשיו בכלא כפרישו דילה מן גופא - ואין דבר קשה לנפש כפרידתה מהגוף, ובר נש לא מית עד דחמי לשכינתא - והאדם אינו מת עד שרואה את השכינה, ואז מוגו סגיאנות תיאובתא דשכינתא - מתוך התשוקה להתקשר בשכינה, נפשא נפקת הנפש יוצאת כדי לקבל פני השכינה. ברתר דנפקא - אחרי שהנפש יצאה מהגוף כדי להתדבק בשכינה, מאן איהי נפשא דאתדבק בה

תא חזי, בשעתא דבר נש קאים למיהך לההוא עלמא, והוא בבי מרעיה, אתיין עליה תלת שלוחין, וחמי תמן מה דלא יכיל בר נש למחמי פד איהו פהאי עלמא, וההוא יומא, יומא דדינא עלאה הוא, דמלפא בעי פקדונא דיליה, זפאה ההוא בר נש, דפקדוניה אתיב למלפא פמה דאתייהיב ליה בגויה, אי ההוא פקדונא אתמנף בטרופי גופא, מה יימא למארי פקדונא.

זקף עינו, וחמי למלאך המות קאים קמיה, וסיפיה שליפא בידיה, קסטר בקטריין, בקוטמא דההוא בר נש, ולית לה לנפשא קשיו בכלא, כפרישו דילה מן גופא, ובר נש לא מית עד דחמי לשכינתא, ומגו סגיאנות תיאובתא דשכינתא, נפשא נפקת לקבלא לשכינתא. ברתר דנפקא, מאן איהי נפשא דאתדבק בה

תא חזי - ברא וראה, בשעתא דבר נש קאים למיהך דההוא עלמא - בזמן שהאדם עומד להסתלק מן העולם הזה לעולם הבא, והוא שרוי בגבי מרעיה - בחוליו ונוטה למות, אתיין עליה תלת שלוחין - באים אליו שלשה מלאכים שלוחים מן השמים, וחמי תמן מה דלא יכיל בר נש למחמי פד איהו פהאי עלמא - ורואה שם מראות עליונות שאי אפשר לאדם לראותן בעולם הזה, וההוא יומא - ואותו יום הוא יומא דדינא עלאה הוא - יום הדין העליון, דמלפא בעי פקדונא דיליה - שהמלך הקב"ה מבקש את פקדונו שהפקיד אצל האדם, כלומר מבקש שיחזיר לו נשמתו, זפאה ההוא בר נש דפקדוניה אתיב למלפא פמה דאתייהיב ליה בגויה - אשרי האיש המחזיר את פקדונו

עמו שתקבל נשמתו תיקון, וכל זמנא דלא אתקבר גופא - וכל הזמן שהגוף לא נקבר, נשמתא לא עאלת קמי - לא נכנסת הנשמה לפני קודשא בריך הוא, ולא יכלא למחוי בגופא אחרא, בגלגולא תניינא - ואינה יכולה לבוא בגוף אחר

בגלגול השני, כיון דלא יהבין לנשמתא גופא אחרא - שאין נותנים לנשמה גוף אחר, עד דיתקבר קדמאה - עד שיקבר הגוף הראשון, ודא דמי לבר נש דמיתת אתתיה - והרי זה משל ודומה לאדם שמתה אשתו, שלא אתחזי ליה למיסב אתתא אחרא עד דקביר לקדמיתא - שאין ראוי שישא אשה אחרת עד שיקבור את הראשונה, וכן כאן אי אפשר להכניס את הנשמה לגוף חדש בגלגול אחר, כל עוד שלא נקבר הגוף מהגלגול הראשון, ובגין דא [-ולכן] אמרה אורייתא [-התורה] לא תלין נבלתו על העץ פי קבר תקברנו ביום ההוא.

דבר אחר בטעם חיוב קבורה באותו יום, פד אתפרשא נשמתא מן גופא - כשהנשמה נפרדת מהגוף, ובעיא למיזל ליהוה עילמא - ורוצה ללכת לעולם הבא, לא תיעזב ליהוה עילמא - אינה נכנסת לעולם הבא, עד דיהבין [-שנותנים] לה גופא אחרא מנהורא [-גוף אחר רוחני מאור], ולבתר - ואחר שקיבלה את הגוף הרוחני יכלא למיזל - יכולה להכנס

לעולם הבא, ומאליהו הנביא תנודע [-תדע] דבר זה, דהוה ליה תרין גופין - שהיו לו שני גופים מיום שעלה בסערה השמימה, חד דביה אתחזי לתתא לבני נשא - גוף אחד גשמי שבו נראה אדם, וחד דביה אתחזי לעילא בין מלאכין עילאין קדישין - וגוף אחד רוחני שבו היה נראה בין המלאכים הקדושים למעלה, הרי שלמעלה יש לנשמה לבוש רוחני, וכל עוד שלא נקבר הגוף הגשמי אין הנשמה מקבלת לבוש רוחני,

ותתקבל בגויה (ס"ב בגופא) - מי היא הנפש שיכולה להדבק בשכינה ולהתקבל בתוכה, כי צריך להיות ראוי מצד מעשיו להדבק בשכינה, והא אוקמוה להני מילי - וביארנו דברים אלו כבר.

במאמר זה מבואר טעם איסור הלנת המת: א. מפני שהאדם הוא כדוגמת המרכבה העליונה, ובהלנת המת שורה בו רוח טומאה, וכביכול גורם כן למעלה. ב. שלא לעכב את הנשמה מליד בגלגול שני, כי כל עוד שלא נקבר הגוף אי אפשר ליתן לנשמה גוף אחר. ג. כי הנשמה כשעולה למעלה מתלבשת בלוש מאור רוחני, וכל עוד שלא נקבר הגוף אין יכול לקבל לבוש רוחני. ד. משום צער הנשמה מרוח הטומאה השורה עליה, כי בליה רוח הטומאה שולט בחווק, ומשמוצא גוף שאינו קבור מתלבש בו, ומשום רוח הטומאה שבמת הזוהרה התורה את הכהנים שלא יטמאו למותים.

בתר דנפקא נפשא מן גופא - אחר שהנפש יצא מהגוף, ואשתאר גופא בלא רוחא - ונשאר הגוף בלי רוח חיים, אסיר למישבק ליה בלא קבורתא - אסור להשאיר את הגוף בלי קבורה, דכתיב (דברים כ"ג) לא תלין נבלתו על העץ פי קבר תקברנו ביום ההוא, ומפרש הטעם בגין דמיתא דישתחי - כי מת השוהה עשרים וארבע שעות, דאינון [-שהם] שיעור יומם ולילה, בלא קבורתא [-קבורה], יהיב חלישותא בשיפוי דרתיקא - גורם חולשה

כביכול במרכבה העליונה, כי על ידי שאינו נקבר שורה עליו רוח הטומאה, וכביכול גורם גם למעלה לשליטת צד הטומאה.

ועוד טעם כי מעעב עבדתא [-מעשיו] דקודשא בריך הוא מלמעשה, דאפשר דקודשא בריך הוא גזר עליה [-עליו], בגין למיתיה בגלגולא אחרא מיד ביהוה יומא דאתפטור - שיכוא בגלגול אחר מיד באותו יום שנפטור, כדי לאמכא ליה - להיטיב

ולכן אסור להלין את המת, כדי שהנשמה תוכל להתלבש באור העליון ונאליהו הנביא כיון שלא מת, זכה ללבוש וגוף רוחני אפילו שלא נקבר הגוף, כיון שעדיין צריך לגופו להשתמש בו כשמתגלה בעולם].

וטעם נוסף כי ב"ל ב"מ
דגופא לא אתקבר צערא
הוא לנשמתא - כל זמן
שלא נקבר הגוף, הנשמה
מצטערת, ורוח מסאבא
אזדמן לשרייא עזוי
ולסאבא דההוא גופא -
כי רוח הטומאה באה
לשרות על הגוף ומטמאה
אותו, ובגין דההוא רוח
מסאבא אזדמן - ומפני
שרוח הטומאה מזומן ובא
לשרות על המת, לא ליבצי
ליה לאיניש למיבת
דהוא גופא לי"א חד -
אסור לאדם להלין את המת

וב"ל ב"מ דגופא לא אתקבר, צערא הוא
לנשמתא, ורוח מסאבא אזדמן
לשרייתא עלוי, ולסאבא דההוא גופא,
ובגין דההוא רוח מסאבא אזדמן, לא
ליבצי ליה לאיניש, למיבת דההוא גופא
ליליא חד, בגין דרוח מסאבא אשתכח
בליליא, ואשתטח בכל ארעא, לאשכחא
גופא בלא נפשא, לסאבא ליה, ואסתאב
יתיר, ועל דא אזהר לכהני ואמר 'לנפש
לא יטמא בעמיו' (ויקרא כא ב), בגין דאינון
קדישין לא ישרי עליהו רוח מסאבא,
ולא יסתאבון.

לילה אחד, בגין דרוח מסאבא אשתכח בלי"א - כיון
שעיקר זמן שליטת רוח הטומאה הוא בלילה, ואשתטח
בכל ארעא לאשכחא גופא בלא נפשא לסאבא ליה
ומתפשט הטומאה בכל הארץ כדי למצוא גוף בלי נשמה
[מת] לטמא אותו,
ואסתאב יתיר - ונטמא
הגוף ביותר מכח אותו רוח
טומאה, ועל דא אזהר
לכהני - ולכן הזהיר
הקב"ה את הכהנים ואמר
להם 'לנפש לא יטמא
בעמיו' (ויקרא כא ב), בגין
דאינון קדישין - מפני
שהם קדושים צריכים
שמירה יתירה ש"א
ישרי עליהו [-עליהם]
רוח מסאבא [-טומאה],
ולא יסתאבון [-יטמאו]
מהטומאה השורה על
המתים.

יוסף לחק

הלכה

מבוא

נחלקו תנאים בברייתא (ברכות כו:) כיצד נתקנו התפילות, 'רבי יוסי ברבי חנינא אמר, תפלות אבות תקנום. רבי יהושע בן לוי אמר, תפלות כנגד תמידין תקנום'. ובגמרא (שם) ביארו את דברי רבי יוסי ברבי חנינא, 'לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסקינהו רבנן אקרבנות'. וכן פסק רבינו לעיל (פ"א הל' ה-ו) שהתפילות נתקנו כנגד הקרבנות. בהלכות שלפנינו יתבאר שזמני התפילות נקבעו לזמני הקרבת הקרבנות. תפילת שחרית בזמן הקרבת תמיד של שחר,

ותפלת מנחה בזמן הקרבת תמיד של בין הערביים.

זמן תפילת שחרית

א תפילת השחר - תפילת שמונה עשרה של שחרית
מזאתה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה - בשעת
זריחת החמה, ובגמרא (ברכות כו:) מבואר שכך נהגו
הותיקין, שהם אנשים המקדימים לעשות מצוות

מבוארת

ומחזירים לעשותם בזמנם (ר"ש שם ד"ה לותיקין), שהיו
גומרים לקרוא את שמע עם הנץ החמה כדי שיסמכו
גאולה לתפילה בזמנה, וזמנה לאלו שמאחרים
להתפלל, הוא עד סוף שעה רביעית משעות זמניות,
שהיא שלישית היום, ואם
עבר והתפלל לאחר שעה
זו במזיד, או טעה -
שגג וחשב שעדיין לא
הגיע שעה רביעית
והתפלל אחר ארבע
שעות, עד חצות היום
יצא ידי חובת מצות
התפלה [בכסף משנה כתב
שלאו דווקא עד חצות
היום, אלא אפילו עד זמן
המנחה שהוא חצי שעה
אחר חצות, אמנם בבית

יוסף (או"ח סי' פט ד"ה ואם) כתב שאפשר שכיון רבינו
בדבריו עד חצות], אבל לא יצא ידי חובת תפלה
בזמנה, שישם שיעור מצוה מן התורה
כמבואר (לעיל פ"א ה"א), כך מצוה מדבריהם [-מדברי
חכמים] להתפלל אותה בזמנה הקבוע כמו שתקנו לנו
חקמים ונביאים - אנשי כנסת הגדולה:

להיות בערב שבת היו שוחטין את קרבן התמיד של בין הערביים בשש שעות - בשעה השישית ומחצה, שצריכים עוד להספיק להקריב את הפסח אחר תמיד של בין הערביים ולצלוחו קודם החשיכה, אמרו חכמים שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא [אך לכתחילה יתפלל מנחה קטנה], ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חייבה, וזו היא הנקראת מנחה גדולה [ונקראת גדולה משום שזמנה קצר]. ולפי שבערב הפסח שחל

זמן תפילת המנחה בבר אמרנו לעיל (פ"א ה"ה) שתפילת המנחה בנגד קרבן התמיד של בין הערבים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד של בין הערביים קרב בכל יום בתשע שעות - שעה תשיעת ומחצה [משעות זמניות], תקנו שזמנה הוא מתשע שעות ומחצה, ותפילת מנחה זו היא הנקראת מנחה קטנה [ונקראת קטנה משום שזמנה קצר]. ולפי שבערב הפסח שחל מאחר שש שעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חייבה וזו היא הנקראת מנחה גדולה:

ב. שם הלכה ב.

ביאור מוסר

(שערי תשובה שער א' נ-כ)

מוסר

צריך להשיב רבים מעוון פאשר תשיג ידו, שגאמר (יחזקאל י"ז) 'שובו והשיבו מפל פשעיהם' למדנו כי זה מעקרי התשובה. ונאמר (ויקרא י"ז) 'הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא' למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו. ודוד המלך עליו השלום אמר במזמור התשובה (תהלים נ"ט) 'אלמדה פשעים דרכיך וחטאים אליך ישובו'. הנה השלמנו באור עקרי התשובה. ועתה שים על לבך להתבונן בדברים המעפכים את התשובה, רצוני לומר כי מי שפורק עלו ונכשל באחד מהם תמיד, תשובתו קשה. אם פשלת באחד מהם תמיד, חזק ואמץ לשפף שיח והרבה תפלה ותחנון, ואזר חיל לקים כל דבר עקרי התשובה, ותוסיף לקח בהם יום יום בכל לב ובכל נפש ביראה ואהבה, ותמצא חנינה ותנתן לרחמים. אזכר לך מאשר דברו רבותינו בזה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה (י"ף יומא פ"ה:) כ"ד דברים מעפכים את התשובה ואלו הן, רכילות, ולשון הרע, ובעל חמה, ובעל מחשבה רעה, והמתחבר לרשע, והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה, והמסתכל בעריות, והחולק עם גנב, והאומר אחרת ואשוב. וכן אמרו במשנה (יומא ס"ט) האומר ואהבה, ועל ידי זה תמצא חנינה ותנתן לרחמים שהקב"ה יחן אותך במתנת חנים וירחם עליך. אזכר לך מאשר דברו רבותינו בזה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה (י"ף יומא פ"ה:) כ"ד דברים הם מעפכים את התשובה ואלו הן, רכילות, ולשון הרע, שלא די ששב אלא עליו לבקש מחילה ממי שדיבר עליהם, ובעל חמה כעסן ובכעסו יכול לעבור הרבה עבירות, ובעל מחשבה רעה שסבור שכיון שלא הוציא מחשבתו אל הפועל אינו חוטא, והמתחבר לרשע שאינו חושב שתמיכתו ברשע היא רעה כי הוא אינו רשע, והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה עם גנב שגורם לו לגנוב לאכול בעצמו וזה מעין גזל, והמסתכל בעריות שסבור שרק הסתכל ואין זה חמור, והחולק עם גנב שגורם לו לגנוב אך סבור שאעפ"כ אינו עבירן, והאומר אחרת ואשוב שתשובתו גרמה לו לחטא. וכן אמרו במשנה (יומא ס"ט) האומר

צריך להשיב אחרים מעוון, ומונה את הדברים המעכבים את התשובה:

צריך להשיב רבים מעוון פאשר תשיג ידו, שגאמר (יחזקאל י"ז) 'שובו והשיבו מפל פשעיהם' למדנו כי זה מעקרי התשובה. ונאמר (ויקרא י"ז) 'הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא' למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו. ודוד המלך עליו השלום אמר במזמור התשובה (תהלים נ"ט) 'אלמדה פשעים דרכיך וחטאים אליך ישובו'. הנה השלמנו באור עקרי התשובה. ועתה שים על לבך להתבונן בדברים המעפכים את התשובה, רצוני לומר כי מי שפורק עלו ונכשל באחד מהם תמיד, תשובתו קשה. אם פשלת באחד מהם תמיד, חזק ואמץ לשפף שיח והרבה תפלה ותחנון, ואזר חיל לקים כל דבר עקרי התשובה, ותוסיף לקח בהם יום יום בכל לב ובכל נפש ביראה ואהבה, ותמצא חנינה ותנתן לרחמים. אזכר לך מאשר דברו רבותינו בזה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה (י"ף יומא פ"ה:) כ"ד דברים מעפכים את התשובה ואלו הן, רכילות, ולשון הרע, ובעל חמה, ובעל מחשבה רעה, והמתחבר לרשע, והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה, והמסתכל בעריות, והחולק עם גנב, והאומר אחרת ואשוב. וכן אמרו במשנה (יומא ס"ט) האומר ואהבה, ועל ידי זה תמצא חנינה ותנתן לרחמים שהקב"ה יחן אותך במתנת חנים וירחם עליך. אזכר לך מאשר דברו רבותינו בזה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה (י"ף יומא פ"ה:) כ"ד דברים הם מעפכים את התשובה ואלו הן, רכילות, ולשון הרע, שלא די ששב אלא עליו לבקש מחילה ממי שדיבר עליהם, ובעל חמה כעסן ובכעסו יכול לעבור הרבה עבירות, ובעל מחשבה רעה שסבור שכיון שלא הוציא מחשבתו אל הפועל אינו חוטא, והמתחבר לרשע שאינו חושב שתמיכתו ברשע היא רעה כי הוא אינו רשע, והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה עם גנב שגורם לו לגנוב לאכול בעצמו וזה מעין גזל, והמסתכל בעריות שסבור שרק הסתכל ואין זה חמור, והחולק עם גנב שגורם לו לגנוב אך סבור שאעפ"כ אינו עבירן, והאומר אחרת ואשוב שתשובתו גרמה לו לחטא. וכן אמרו במשנה (יומא ס"ט) האומר

אָהטא וואָס איז מספיקין בידו לעשות תשובה, אָהטא וואָס הפסוקים מכפר אין יום הפסוקים מכפר. והמחבר בקלון חברו, והפורש מן הצבור, והמבנה אבותיו, והמבנה רבותיו, והמקלל את הרבים, והמעבב את הרבים מעשות דבר מצוה, והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, ומשתמש בעבוסו של עני, והמקבל שחד על מנת להטות אחרים בדין, והמוצא אבדה ואינו מחזירה לבעליה, והרואה את בנו בתרבות רעה ואינו מוחה בידו, והאוכל עד עניים יתומים ואלמנות, והחולק על דברי חכמים, והחושד בכשרים, והשונא את התוכחות, והמלעיג על המצוות:

אָהטא וואָס איז מספיקין בידו לעשות תשובה כי כששב הוא מתכוין להמשיך לחטאו, והתשובה גרמה לו לחטאו, והאומר אָהטא וואָס הפסוקים מכפר, אז אין יום הפסוקים מכפר. והמחבר בקלון חברו שנהנה ממה שחבירו נתבייש וסובר שרק ביישו ואין זה חמור, והפורש מן הצבור שמחליש בזה כח הציבור, והמבנה אבותיו, והמבנה רבותיו ומחמת שמבוס אינו מקבל מהם ועלול לחטאו, והמקלל את הרבים, והמעבב את הרבים מעשות דבר מצוה וקשה לתקן מה שעשה להבים, והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה וכיצד יתקן כל המעשים הרעים שגרם לחבירו לעשות, ומשתמש בעבוסו במשכוננו של עני שניתן לו וסבור שבדין זה שלו, והמקבל שחד על מנת להטות אחרים

בדין שאינו מרגיש כיצד השוחד מסלף את דעתו בדין, והמוצא אבדה ואינו מחזירה לבעליה שאינו מרגיש שהוא גזול, והרואה את בנו בתרבות רעה ואינו מוחה בידו ובר תלויים מעשיו הרעים שעשה כי לא מוחה בו, והאוכל עד עניים יתומים ואלמנות שמחמת מצבם הם לא יתבעוהו וגזילה בידו, והחולק על דברי חכמים וממילא אינו מקבל מהם, והחושד בכשרים סבור שהוא צודק בחשדו ולא יבקש מחילתם, והשונא את התוכחות וסבור שדרכו היא טובה ולא ישוב בתשובה, והמלעיג על המצוות ואינו מקייםם:

הוספות חדשות

פניני אור החיים (כב יב-יג)

דכתיב וכת פהן. וזה הוא ענוי הנפש, פשיחוס מזונה היא נשפלת, ונחשף אורה וירד הדרה, רחמנא לצלן:

ואמר וכת פהן פי תהיה אלמנה וגו', מדבר הכתוב בבחינת נשמה לנשמה, שאין מגיעה דבקות הרע כל עקר, אלא שהיא בורחת והולכת לה כמו שאמרנו. והוא מה שנתן טעם בכת פהן תלשא, לומר פי זו בחינה מעלה ביותר, ולזו אין זר אתה, כמו

מאורי אור

וגם אין מגיעים לה כתמים ונגעים כמו שמגיעים לרוח באמצעות החטא (ראה דברי רבינו לעיל), מכל מקום זה שנמצא ממנה המזון הרוחני ועל ידי כן נחשף אורה והדרה כמקדם, הוא עצמו עינוי גדול עבורה, וכדברי רבינו לעיל: ופגם הנשמה, הגם שלא יגיע כשיעור הנזכר אלא יפחת אורה ממה שהיה, תכסהו כלימה, כי הכל כפי המבייש והמתבייש. [לשה"כ בישעיה (ה יד) 'ופערה פיה לבלי חוק וירד הדרה']. ו הגם שלא יגע עדה מהפגם ולא הפחתה אורה, אלא שיסובב שתצא ממנו שלא כרצונה (לשון רבינו לעיל). ו בחינת הרע הנקרא זר (לשון רבינו להלן), אינו נדבק בה כלל, ואין לו חלק ונחלה אתה [לשה"כ במלכים א' (ג יח) 'אין זר אתנו בבית'].

ואמר וכת פהן, מדבר הכתוב בנשמה שנפגמה ונטמאה במעשיה, שתפסיד הנאת הקדש. והוא אומר וכת פהן שהיא הנשמה, פי תהיה לאיש זר שהוא ס"מ, שחמדה מטעמיו ותזנה אחריו, הוא בתרומת הקדשים לא תאכל, דקדק לומר בתרומת, לומר שאפלו תרומת הקדשים לא תאכל, תרי ממאה, ואין צריך לומר הקדש עצמו. ודקדק לומר היא, לשלל אחרת הבא משפטה בסמוך,

א וכן אמרו בגמרא (שבת קה:): איזהו אל זר שיש בגופו של אדם, הוי אומר זה יצר הרע. ב ולא אמר 'בקדשים' או 'בקודש', כפי שאמר לעיל (פסוק י) 'תושב כהן ושכיר לא יאכל קודש'. ג 'תרומה' היינו תרי ממאה. כלומר, אפילו דבר מועט משיירי הקודש, גם כן לא תאכל. ד בפסוק שאחריו נאמר 'וכת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה' וגו', ויבאר רבינו להלן שבחינת נשמה לנשמה הנקראת 'אלמנה וגרושה' אין נאבד מזונה, אלא שהוא בא לה בחסד ולא ע"י מעשיה, משא"כ המדרגה הפחותה של הנשמה שאין מקבלת מזונה כלל. וזהו שדקדק לומר 'היא', דוקא היא לא תאכל בתרומת הקדשים, אבל נשמה לנשמה תאכל, ה הגם שאין הנשמה כלה באמצעות החטא כמו הנפש,

פניני אור החיים

אָבִיָּה תֹאכֵל^ט. מַה שָּׁאִין פֿון נֶשְׁמָה שֶׁהִשְׁגָּה עֲשׂוֹת תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שְׂאוּכָלֶת יִגְיַעַה פְּאָדָם הָאוֹכֵל מִשְׁלוֹ:

וְאֹמְרוּ וְכָל זֶר לֹא יֹאכֵל קֹדֶשׁ^י, נִתֵּן טַעַם לָמָּה אֵין ה' מְרַחֵם גַּם לְנֶשְׁמָה לְהֶאֱכִילָהּ קֹדֶשׁ בְּתוֹרַת חֵן וְחֶסֶד^י, לָזֶה אָמַר הַטַּעַם הוּא וְכָל זֶר וְגו' י^י, וְלָזֶה נֶשְׁמָה שֶׁנִּדְבֶּק בָּהּ בַּחֲנִינֵת הָרַע הַנִּקְרָא זֶר, לֹא תֹאכֵל, לְכָל יֹאכֵל הַזֶּה הֵוא הַנִּדְבֶּק בָּהּ^י:

מאורי אור

מִן חֲבֵרִיהּ בְּהִית מִסְתַּכֵּל בִּיהּ (וראה דברי רבינו במדבר י כט). וְזוֹ לֹא כֶּבֶת נְשׂוּאָה, אֲלֵא כֶּבֶת בּוֹגֶרֶת, כְּדִבְרֵי רַבִּינוּ לַעֲלִי. וְזוֹ הוּא לְשׁוֹן הַכְּתוּב לַעֲלִי (פסוק י), וְכֵאן נֹאמַר 'וְכָל זֶר לֹא יֹאכֵל בּוֹ', וְהַכּוּנָה בְּשֵׁנֵיהֶם אַחַת הִיא. וְעַכְפֿ צָרִיךְ לְדַעַת מְדוּעַ נִכְפַּל הַדְּבַר פַּעַמִּים. יז מְדוּעַ עַל הַנֶּשְׁמָה לְנֶשְׁמָה מְרַחֵם ה' וְנוֹתֵן לָהּ מְזוּנָה בְּתוֹרַת מִתְּנַת חֵן כְּאֹמְרוֹ 'מִלְּחָם אֲבִיהַ תֹּאכֵל', וְאֵילוֹ עַל בַּחֲנִינֵת הַנֶּשְׁמָה הַפְּחוּתָה מִמֶּנָּה נֹאמַר 'הִיא בְּתוֹרַת הַקִּדְשִׁים לֹא תֹאכֵל', וְבִיָּאֵר רַבִּינוּ שֶׁאֵפִילוֹ תְּרֵי מִמָּאָה לֹא תֹאכֵל וְאֵין צָרִיךְ לֹאמַר הַקּוֹדֶשׁ עֲצֻמוֹ. וְלִמָּה לֹא יִרְחֹם עֲלֶיהָ ה' כְּמוֹ כֵּן, וְאֵם אֵין מְגִיעַ לָהּ בְּתוֹרַת שְׂכַר כְּאֵדָם הָאוֹכֵל מִשְׁלוֹ, יִתֵּן לָהּ בְּתוֹרַת חֵן וְחֶסֶד. [לְשֵׁנָה כ בִּאֲסֹתָר (ב יז) 'וְתִשָּׂא חֵן וְחֶסֶד לְפָנֶיךָ']. יח 'וְכָל זֶר לֹא יֹאכֵל בּוֹ', הוּא טַעַם לָמָּה שֶׁנֹּאמַר עַל בַּת כְּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זֶר שֶׁלֹּא תֹאכֵל בְּתוֹרַת הַקִּדְשִׁים. יט וְלִכֵּן אֵי אֲפֻשֶׁר לִיתֵּן לָהּ מְזוּנָה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִמֶּנּוּ בַּחֲנִינֵת הָרַע הַנִּדְבֶּק בָּהּ. וְרַק בַּחֲנִינֵת נֶשְׁמָה לְנֶשְׁמָה, שֶׁלֹּא נִדְבֶּק בָּהּ הָרַע כֹּל עֵיקַר, הִיא יִכּוּלָה לִיהַנּוֹת מִן הַקּוֹדֶשׁ.

שְׁאִמְרָנוּ שֶׁעֲלֶיהָ נֹאמַר (משלי יב כא) 'לֹא יֵאָנֶה לְצִדִּיק' וְגו' י^י. וְקוֹרֵאנָהּ הֵם^ט, שֶׁתִּהְיֶה אֶלְמָנָה וְגִירוּשָׁה, אָמַר אֶלְמָנָה, כְּאִשָּׁה שָׁאִין לָהּ בַּעַל הֵנָּה וּמִפְּרִנְסָהּ, כְּמוֹ כֵּן בַּעֲלָהּ לֹא זָן וְלֹא פְּרִנָּס בְּמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים^י, וְגִירוּשָׁה, כִּי לְצַד שֶׁפָּשַׁט יָדוֹ הָאָדָם לְעַבֵּר פִּי ה', גִּרְשָׁה מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁפָּתְּכָנוּ י^י. וְזֶרַע אֵין לָהּ, שֶׁלֹּא עָשָׂה יְפֹרֹת בַּעֲוֹלָם הַזֶּה^י. אֵף עַל פִּי כֵּן, וְשָׂבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ^י, וְחִזְרָתָהּ הִיא לְאָכֵל מִשְׁלַחַן אָבִיהָ כִּימֵי נְעוּרֶיהָ שֶׁהִיָּתָה אוֹכֵלָת בְּבוּשָׁה י^י, מִלְּחָם

ח כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ בְּתִיקוּנִים (תִּיקוּן ע, קַדֵּשׁ). בְּסוּד פְּסוּק 'לֹא יֵאָנֶה לְצִדִּיק כָּל אֹן', שֶׁמְדַבֵּר הַכְּתוּב בְּמִי שִׁישׁ לוֹ נֶשְׁמָה לְנֶשְׁמָה, וְכִשְׁבָּא אָדָם לִידֵי חֲטָא, מִסְתַּלַּקֶת הַנֶּשְׁמָה הַקְּדוּשָׁה שֶׁלֹּא יֵאָנֶה לָהּ אֹן (לְשׁוֹן רַבִּינוּ לַעֲלִי). וְזוֹ בִּא הַכְּתוּב לֹאמַר מַה יִּקְרָה לְנֶשְׁמָה קְדוּשָׁה זֹה כְּשִׁיחֲטָא הָאָדָם, שֶׁהִי הִיא עֲצֻמָּה אֵינָה נִפְגַּמֶּת, אֲלֵא כְּדִלְהָלָן. י שְׁמִזּוֹן הַנֶּשְׁמָה הוּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. יא וְסִילּוּקָהּ זֶה תִּקְפִּיד עֲלֶיהָ כְּפִי עֵרֶךְ מַעֲלָתָהּ, הִיא לִמָּה הַדְּבַר דּוּמָה, לְמֵאֲכַסֵּן מֶלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְחִזּוֹר בּוֹ וּמִגְרָשׁוֹ (לְשׁוֹן רַבִּינוּ לַעֲלִי). נִמְצָא שִׁישׁ בָּהּ גַּם בַּחֲנִינֵת אֶלְמָנָה, שָׁאִין לָהּ בַּעַל הַמִּפְרָנְסָהּ, וְגַם בַּחֲנִינֵת גִּירוּשָׁה, שֶׁנִּתְּגַרְשָׁה מִמֶּנּוּ. יב כִּי מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הֵם תּוֹלְדוֹתֶיהָ שֶׁל הָאָדָם, וְכֵאן שֶׁכָּתַב רַבִּינוּ בְּפֶרֶשׁת מִשְׁפָּטִים (שְׁמוֹת כֹּא ד) בְּפֶסוּק 'וְיִלְדָהּ לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת': פִּירוּשׁ, עַל דֶּרֶךְ אֹמְרוֹ (בִּיֶר ל ו) עֵיקַר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל צִדִּיקִים וְכו', וּבַחֲנִינֵת הַבָּנִים הֵם מִצְוֹת הַנַּעֲשִׂים בְּהַתְּעַצְמוֹת גְּדוֹל, וּבַחֲנִינֵת הַבָּנוֹת הוּא מִדְּרָגָה לְמַטָּה מִבָּנִים. יג אֵינָה נִפְגַּמֶּת מִחֲמַת כָּל זֶה, אֲלֵא הִיא יוֹצֵאת מִן הָאָדָם וְשָׂבָה לְמִקּוֹר מִחֲצַבְתָּהּ כְּמִקְדָּם. יד כְּדֵאִתָּא בִירוּשְׁלָמִי (עֲרֵלָה פ"א ה"ג): דֹּאכִיל

מצוות ה'

הַמִּקְדֵּשׁ הִיָּה קִיִּים הִיָּה לִוְלֵב נִיטֵל בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן שֶׁחֵל לְהִיְוֹת בְּשַׁבַּת כָּלל הַמִּקְדָּמוֹת שִׁידְעוּ בּוֹדָאֵי שִׁיּוֹם זֶה הַחֵג בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדֵּשׁ אֲסֻרוֹ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבִרְכָּה לִיטוֹל אֶת הַלּוּלָב בְּשַׁבַּת, וְאֵפִילוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ. וְעֵיקַר הָאִסוּר בְּנִטְלַת לּוּלָב בְּשַׁבַּת גִּזְרָה שֶׁמָּא 'עֵיבֵרְנוּ ד' אֲמוֹת בְּרִשׁוֹת הָרִבִּים. ד' מִיָּיִן הַנִּי' מַעֲכִיבִין זֶה אֶת זֶה וְשֶׁאֵל וְגוֹזֵל וְיִבֵּשׁ וְשֶׁל אֲשֶׁרָה פְּסוּל בָּהֶן [וְכָל אֶחָד מִד' מִיָּיִים הַנִּי' יֵשׁ לְכָל אֶחָד דִּינִים מִיּוֹחָדִים וְלֹא רִצִּיתִי לְהֵאֲרִיךְ]. וְנִשִּׁים וְעַבְדִּים פְּטוּרִים שֶׁהִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהִזְמֵן גְּרָמָא (עֵין מִלֵּל י), וְקִטְּנֵי הַיּוֹדֵעַ לְנַעֲנֵעַ חַיִּיב מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים כְּדִי לְחַנּוּכוֹ בְּמִצְוֹת: סוּכָה פ"ג פ"ד (כט: וְאֵלֶּךְ). רַמְבַּ"ם לּוּלָב פ"ז פ"ח. סה"מ מִצְוֹת עֲשֵׂה קִס"ט. סְמוּגָה עֵשִׂין מ"ד. שׁוּעִי אוֹי"ח סִימֵן תְּרִנִּיא. סְמוּגָה סִימֵן קצ"ג:

שְׁכַח [קִזְזוֹן מִצְוֹת עֲשֵׂה לִיטוֹל בְּחַג הַסּוּכּוֹת אַרְבַּע מִיָּיִים שְׁבַלֹּלֶב, שְׁנֵאמַר (ויקרא כג ז) 'וְלִקְחָתֶם לָכֶם בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וּכְפֹת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֲבֹת וְעֵרְבֵי נַחֲלִי'. לּוּלָב אֶחָד, אֲתֵרוֹג אֶחָד, ג' בְּדִי הֶדֶס, ב' בְּדִי עֲרֵבָה. שִׁיעוֹר אוֹרֶךְ הַלּוּלָב אֵין פָּחוֹת מִד' טַפְחִים. וְהֵדֶס וְעֲרֵבָה אֵין פָּחוֹת מִג' טַפְחִים. וְשִׁיעוֹר אֲתֵרוֹג אֵין פָּחוֹת מִכְּבִיצָה. לְמִצְוָה מִן הַמּוֹבָחָר יֵאָגוּד הַלּוּלָב וְהֵדֶס וְעֲרֵבָה יַחַד וְיִקָּחֶם בִּידוֹ הַיְּמִנִית, וְהֵאֲתֵרוֹג בִּידוֹ הַשְּׂמָאלִית, וְכוֹלֵם כְּדֶרֶךְ גְּדִילָתוֹ, וּמִשְׁהַגְבִּיָּהּ יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ. כָּל הַיּוֹם כֹּשֶׁר לְנִטְלַת לּוּלָב אֲבָל לֹא בְלִילָה. בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן חַיּוּבוֹ כָּלל מִקּוֹם, וּבְבֵית הַמִּקְדֵּשׁ כָּל שְׁבַעַת יְמֵי הַחֵג, וּמִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדֵּשׁ הַתִּקֵּן ר' יוֹחָנָן בֶּן זְכַאי שִׁיָּהּ לּוּלָב נִיטֵל בְּמִדְיָנָה כָּל שְׁבַעַת יְמֵי הַחֵג זָכַר לְמִקְדֵּשׁ. בּוֹמֵן שְׁבִית

שו"ע

(סי' סט סעיף ט, סי' ע סעיפים א-ב)

הרב

ט סומא אף על פי שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרס על שמע, אפלו בזמן שהפורס היה מברך גם יוצר המאורות להוציא אחרים ידי חובתו, מפני שגם הוא חייב בברכת יוצר המאורות כמו אחרים הפקחים, לפי שהוא נהנה במאורות שרואין הפקחין, שיוכלו לראותו ולהורות אותו הדרך אשר ילך בה.

א נשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא שאין מצותה אלא בזמן שכיבה ובזמן קימה. ומכל מקום נכון הוא ללמד שיקבלו עליהם על מלכות שמים, ויקראו לפחות פסוק ראשון. וכן פטורין מברכות קריאת שמע שיש להם גם כן זמן קבוע, של ערב עד ג' החמה, ושל שחר עד ד' שעות כמו שנתבאר בסימן נ"ח.^א ומכל מקום חייבין בזכירת יציאת מצרים, שהוא מצות

עשה שלא הזמן גרמא, שמצותה ביום ובלילה, לפיכך יש להם לברך הברכה שנתקנה על יציאת מצרים שהוא אמת ויציב, וכיין שהם חייבים בתפלת י"ח כמו שיתבאר בסימן (ק"י) [ק"ו], יש להם גם כן לסמוך גאלה לתפלה, (ואם רצו לברך גם שאר ברכות של קריאת שמע וגם פסוקי דזמרה וברכותיה, הרשות בידם^ב).

ב קטנים פטורים מקריאת שמע, אף על פי שיש בה קבלת מלכות שמים כמו שפטורים משאר כל המצוות, והוא שלא הגיעו לחנוף.^ג ויש אומרים שאפלו הגיע לחנוף, לא הטילו על אביו לחנכו בקריאת שמע וברכותיה, לפי שאין מצוי אצלו בזמן קריאת שמע בערב וישן הוא בבקר^ד, וראוי לנהוג פסבדא הראשונה. ולדברי הפל חייב לחנכו בתפלה אם הגיע לחנוף, כמו שיתבאר בסימן ק"ו.

פסקי משנ"ב

א במשנ"ב (סק"ב): וכל זה לענין חיוב, אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות קריאת שמע.

ב במשנ"ב (סק"ב): ובחידושי רבי עקיבא איגר מוכח דהעיקר נתקנו בשביל התפילה, אם כן ממילא חייבות.

ג במשנ"ב (סק"ז): ומכל מקום פסוק ראשון שבקריאת שמע מצוה על אביו ללמדו משיע לדבר, ולא דווקא בזמן קריאת שמע.

ד במשנ"ב (סק"ח): ועיין בב"ב שכתב דאם הוא בן שנים עשרה שנה, לכולי עלמא הוטל על אביו לחנכו בזה.

